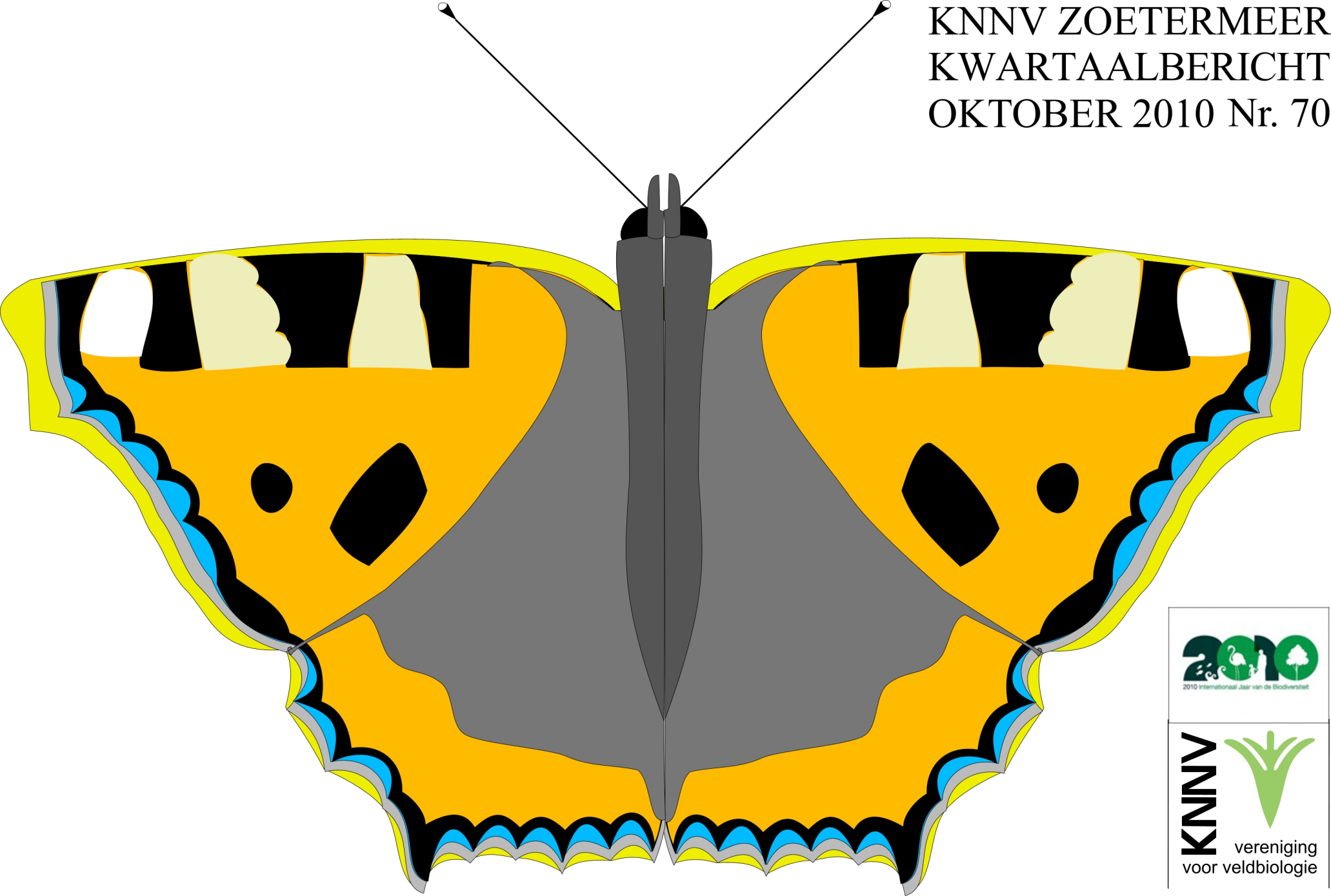

KNNV Zoetermeer

zoetermeer@knnv.nl
www.knnv.nl/zoetermeer

Kwartaalbericht Nr.70

Oktober 2010

INHOUD

1 VAN DE REDACTIE	3
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERKGROEP	3
2 DE GRASSENDAG IN WIJKCENTRUM MEERZICHT EN HET WESTERPARK.....	3
3 DE ROELEVENSEWEG EN OMGEVING	5
4 DE BEGRAAFPLAATS AAN DE HOFLAAN	5
5 HEEL VEEL WESPENORCHISSEN	6
6 WEDEROM DE WESTKANT VAN DE ZOETERMEERSE PLAS	8
7 STADSPLANTEN ZOEKEN IN BUYTENWEGH.....	9
8 OPMERKELIJKE PLANTENVONDSTEN VAN HET TWEEDE KWARTAAL.....	11
GEZIEN IN ZOETERMEER.....	15
9 UIT HET VOGELDAGBOEK VAN ADRI DE GROOT	15
10 VAN HET WEBLOG VAN ARNO VAN BERGE HENEGOUWEN.....	18
11 TWEEDE WAARNEMING VUURLIBEL IN ZOETERMEER	20
12 SIKKELSPRINKHAAN IN HET BUYTENPARK.....	22
13 RESULTAAT TUINVFLINDERTELLING 2010	22
14 DE HUISSPITSMUIS ALS SLACHTOFFER VAN DE HUISKAT	23
15 NACHTVLINDERINVENTARISATIE IN HET WESTERPARK.....	24
16 BIODIVERSITEIT EN VLEERMUIZEN.....	27
BUITEN DE VERENIGING.....	27
17 IMPRESSIE FLORONEXCURSIE DUINGEBIED QUACKJESWATER	27
18 NOORDNATUURNIEUWS, NAJAAR 2010.....	28
19 NATUUR EN MILIEUAGENDA ZOETERMEER.....	30
NAMEN.....	32
IK WIL OOK LID WORDEN.....	32
INDEX	33

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.
Zij zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

***Doe 1x per 2 à 3 weken 2 uurtjes mee
met de plantenwerkgroep.***

Goeie sfeer, boeiend, leerzaam, nuttig.

Informatie:

Joke de Ridder tel. 079-3616973

1 Van de redactie

Het lijkt er op dat, naarmate het eind van het Jaar van de Biodiversiteit in zicht komt de communicatie rond dit thema steeds beter op gang komt. Ook de meest recente "Natura" is geheel gewijd aan dit thema. Een belangrijke stap in een grotere bewustwording van de enorme diversiteit aan soorten in ons land (waarvan er 47.500 tot nu toe bekend zijn) is het boek "De Nederlandse biodiversiteit" dat in november 2010 uitkomt.

Ook de gemeente Zoetermeer heeft dit jaar een actieprogramma opgesteld waar biodiversiteit regelmatig onder de aandacht van de bevolking wordt gebracht. Uiteraard wordt daarbij zoveel mogelijk samengewerkt met lokale natuurverenigingen als KNNV, IVN en VWZ.

De KNNV-afd. Zoetermeer heeft speciaal voor dit doel vorig jaar de DVD Zoetermeer, een stad vol leven gemaakt waar natuurbeleving dicht bij huis centraal staat. Tijdens het 1000 en 1 soortenweekend op 28 augustus jl. bestond opnieuw de mogelijkheid deze DVD op het stadhuis te bekijken. Hopelijk hebben al deze inspanningen tot gevolg dat er meer draagvlak komt bij de gemeente om de (locale) biodiversiteit meer te betrekken bij zowel de stedelijke ontwikkelingen als het beheer van de openbare ruimte. Nu is het beschermen van de biodiversiteit niet alleen een taak van de locale overheid. Steeds meer en steeds vaker zijn woningbouwverenigingen, verenigingen van eigenaren, waterschappen, vervoerders en bedrijven zelf verantwoordelijk voor de inrichting en het beheer van de eigen buitenruimte. En dan niet te vergeten u en ik. Alle particuliere tuinen en balkons bij elkaar opgeteld vormen qua oppervlak in potentie het grootste natuurgebied van onze stad. Iedere Zoetermeerder kan direct aan de slag en zijn tuin zó inrichten dat zoveel mogelijk in het wild levende soorten zich er thuis voelen. Natuurbeleving die direct naast de deur begint! En KNNV'ers hoeven we natuurlijk niet te vertellen hoe ze dat moeten aanpakken. Met het creëren van groene variatie (ruimtelijk en qua assortiment), een minimale hoeveelheid steen en een gezonde nieuwsgierigheid kom je al een heel eind.

Bij de oprichting van de Zoetermeerse KNNV-afdeling in 1993 bleek dat dit onderwerp door de pioniers van toen werd gezien als een van de onderwerpen waar we als kersverse afdeling mee aan de slag zouden kunnen gaan. Helaas is daar te weinig van terecht gekomen terwijl de noodzaak, in een tijd dat het verstenen van de buitenruimte is uitgegroeid tot een ware epidemie, alleen maar groter geworden is. Nu beweren cynici dat het bij tuinen slechts zou gaan om een gering aantal algemeen voorkomende soorten. Dat dit niet waar hoeft te zijn, heeft een wat ouder Engels onderzoek op overtuigende wijze aangetoond. In de jaren '70 van de vorige eeuw werden in een doorsnee tuin in Leicester in een zogenaamde Malaiseval in drie jaar tijd 529 soorten sluipwespen van de familie der Ichneumonidae gevangen. Dit is ongeveer een kwart van het aantal in Engeland bekende soorten en veel meer dan in enig Brits natuureservaat is vastgesteld!

Ook het gemeentelijke actieprogramma "Duurzaam Zoetermeer" ziet het grote belang in van een natuurlijke tuininrichting. Op 2 september jl. is de prijs voor "de natuurvriendelijkste tuin van Zoetermeer" uitgereikt op het wijktuincomplex in Rokkeveen. Uiteraard heeft de jury (waar zowel Tilly Kester en Johan Vos deel van uitmaakten) dit jaar vooral gelet op de geschiktheid van de tuin voor biodiversiteit. Al met al lijkt de tijd nu rijp voor nieuwe initiatieven van onze afdeling op dit terrein.

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERKGROEP

2 De grassendag in wijkcentrum Meerzicht en het Westerpark

Johan Vos

Juni grassenmaand en 19 juni regionale grassendag in Zoetermeer. Door de wat bredere bekendmaking bestond het gezelschap van 15 personen deze dag voor ruim de helft uit gasten van elders. Helaas (voor ons) werd deze dag ook "de dag van de wijk" gevierd met een geluidsinstallatie pal voor het wijkcentrum. Die produceerde een groot deel van de ochtend vrolijke klanken die overigens ook binnen uitstekend te horen waren. Gelukkig kon Joop Mourik zich in zijn inleidende presentatie toch nog redelijk verstaanbaar

maken. In die presentatie ging hij vooral in op een aantal gemeenschappelijke kenmerken van grassen die deze familie onderscheidt van de schijngrassen (russen, zeggen, biezen enz.) Verder werd de bouw van de planten, bloeiwijzen en bloemen en de specifieke terminologie die daarbij gebruikt wordt uitgelegd aan de hand van een aantal verhelderende sheets. Maar de meeste tijd hebben we ons beziggehouden met het leren kijken naar de kenmerken waar het bij het op naam brengen van grassen om gaat. Daarvoor hadden Joke en ik levend materiaal verzameld van zo'n 15 in Zoetermeer algemeen voorkomende soorten. Bij het op naam brengen hebben we vooral de sleutel van de Heukels flora voor vegetatieve kenmerken gebruikt. Advies van Joop: "gebruik vooral deze sleutel en neem bij het verzamelen dus ook altijd vegetatieve spruiten mee".

Fig. 1 Grassendag buiten

Fig. 2 Grassendag binnen

Tilly Kester

Bij dit alles vloog de tijd om en na de lunch en het opruimen van de zaal zijn we naar het Westerpark gelopen waar we in het hooiland tegenover de natuurtuin de nieuw opgedane kennis in de praktijk moesten gaan uittesten. Het weer was ons goed gezind en het bloemrijk hooiland zag er veelbelovend en kleurrijk uit, maar we kwamen natuurlijk vooral voor de grassen.

De lijst met de 19 soorten treft u hieronder in alfabetische volgorde aan.

1. Beemdlangbloem (*Festuca pratensis*)
2. Engels raaigras (*Lolium perenne*)
3. Fioringras (*Agrostis stolonifera*)
4. Gewoon langbaardgras (*Vulpia myuros*) op invalide-parkeerplaats
5. Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*)
6. Kamgras (*Cynosurus cristatus*)
7. Kropaar (*Dactylus glomerata*)
8. Liesgras (*Glyceria maxima*)
9. Reukgras (*Anthoxanthum odoratum*)
10. Riet (*Phragmites australis*)
11. Rietgras (*Phalaris arundinacea*)
12. Rietzwenkgras (*Festuca arundinacea*)
13. Rood zwenkgras (*Festuca rubra*)
14. Ruw beemdgras (*Poa trivialis*)
15. Timoteegras (*Phleum pratense* subsp. *pratense*)
16. Trosdravik (*Bromus racemosus*)
17. Veldbeemdgras (*Poa pratensis*)
18. IJle dravik (*Anisantha sterilis*)
19. Zachte dravik (*Bromus hordeaceus* subsp. *hordeaceus*)

Vervolgens zijn we weer teruggelopen naar het wijkcentrum waar we afscheid namen van elkaar en van onze docent.

Joop, nogmaals hartelijk bedankt en ik weet zeker dat een aantal mensen van onze plantenwerkgroep de grassensmaak te pakken hebben gekregen.

3 De Roeleveenseweg en omgeving

Johan Vos

Het was een warme zomer-/voetbalavond die 24ste juni. Bij "het tunneltje" stonden Fred R, Marja, Anke, Joke en Wim ons op te wachten. Ons waren Tilly en ik die hadden afgesproken om samen vanaf het Stadhuisplein richting tunneltje te fietsen. Vlak voor dat tunneltje troffen we een plasje, volledig gevuld met een uitbundig bloeiende waterranonkel aan. We hadden echter niets bij ons om deze waterplant op het droge te trekken en aan een nader onderzoek te onderwerpen. Wellicht stijve waterranonkel dus. Vervolgens de fietsen aan een boeren hek vastgemaakt en aan het strepen geslagen. Een ding was duidelijk, de grassencursus had diepe sporen nagelaten. Voor de dames die afgelopen zaterdag de cursus hadden gevolgd (Joke, Anke, Marja en Tilly bestond de flora deze avond louter uit grassen.

Een tegenvaller was dat we nergens de Roeleveenseweg konden verlaten om de gebieden (en de plas) grenzend aan deze weg te inventariseren. Overal privé-domeinen waar onze aanwezigheid niet op prijs werd gesteld. Veel meer dan de Roeleveenseweg met zijn bermen hebben we dus niet kunnen bekijken deze avond. Daar staat dan weer wel tegenover dat dit ons eerste bezoek was aan dit meest westelijk gelegen puntje Zoetermeers grondgebied dat tegenwoordig direct aan dat van Den Haag grenst. In de aangrenzende sloot naast de gele plompen en de verderop geconstateerde kalmoes en heen, stond opvallend veel oeverzegge. Hoger in de berm, buiten de invloedssfeer van het oppervlaktewater ook veel fragielere exemplaren of was er toch nog een andere zeggenssoort in het spel? In een boerensloot iets verderop massaal zwanenbloem. In de berm tussen de italiaanse populieren egelantier. (de appeltjesgeur was al op afstand waarneembaar) En dan al die wikkes, helaas allemaal uitgebloeid en dus niet op naam te brengen. De ovaalvormige deelblaadjes met stekel vielen op maar toch kwamen we er met de Heukels flora niet goed uit. Dit geheim blijft dus voorlopig onopgelost.

Verder, zoals gezegd veel grassen (juni is niet voor niets de grassenmaand). Glanshaver, grote en geknikte vossenstaart, kropaar, kweek, timoteegras, rietgras, rietzwenkgras, ruw beemdgras, engels raaigras, zachte en ijle dravik enz.

Samengevat was het een geanimeerde avond met weinig nieuwe ontdekkingen maar met wel 100 soorten op de lijst. Jammer dat we de botanische geheimen niet aan de plas en zijn oevers hebben kunnen ontfutselen. Vervolgens ben ik richting Ypenburg gefietst en daar op de trein gestapt.

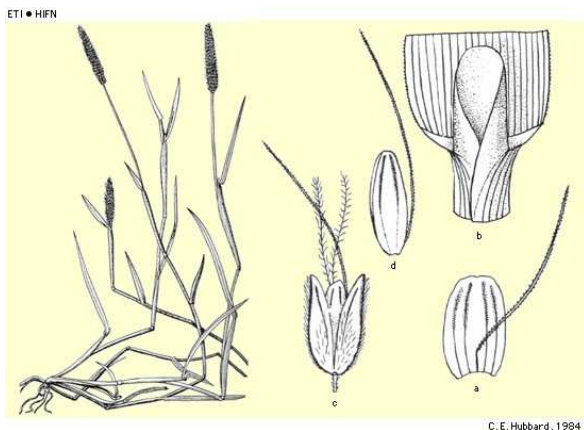

Fig. 3 Geknikte vossenstaart

Fig. 4 Oeverzegge

4 De begraafplaats aan de Hoflaan

Agatha M. Windig-Meekel

Op 8 juli 2010 onderzocht een skeletgroep (vanwege de vakantie) van de plantenwerkgroep de vegetatie van de Begraafplaats aan de Hoflaan in Zoetermeer. Aanwezig waren: Annet de Jong, Joke de Ridder en

de oude rot in het vak/groepsleider: Johan Vos. Ook waren er twee gasten uit Amerika: Willem Windig en ondergetekende.

Na in snel tempo een stuk of vijftien soorten aan de gemaaide waterkant te hebben gevonden en genoteerd, banjerde de groep in vertraagd tempo enige tijd door de weelderige vegetatie van de niet-gemaaide waterkant. Harige ratelaar, muskuskaasjeskruid, knoopkruid, peen, speerdistel, haagwinde en harig wilgenroosje sprongen daar in het oog. Lagere planten met kleinere bloemen, zoals smalle wikke en ringelwikke, deden de ruggen krommen. De enorme zaadknoppen langs de waterkant riepen herinneringen op aan de glorie van de gele lis. Een walstro zonder bloemen bracht hevige discussies op gang. Even later gaven soortgelijke planten *met* bloemen de uitslag: glad walstro.

Vervolgens omcirkelde de groep de begraafplaats, lopend over het smalle, naar het water hellende, gemaaide pad dat buiten de beukenhaag omliep. Vanaf het pad waren makkelijk te zien: gewone margriet, duizendblad, grote kattenstaart, jacobskruiskruid, pastinaak, middelste teunisbloem, echte kamille, slangenkruid, een klein aantal gele ganzenbloemen en de nog niet bloeiende bijvoet. Minder in het oog lopend waren gewone brunel, de goed verscholen bijenorchis en de bosaardbei – mmmm. De grassen waren het einde van hun bloeitijd nabij. De pitrussen vormden schitterende pollen. De valse voszegge deed de groepsleider helaas geen eer aan.

De waterkant werd gesierd door o.a. moerasspirea, blaartrekkende boterbloem en rietorchis, waarvan een exemplaar een bloemtros van bijna 20 cm had en een totale hoogte van zo'n 60 cm had bereikt. In het water stond de rode waterereprijs te prijken.

In totaal werden in tweeënhalve uur tijd 97 soorten gezien en genoteerd. De jonge futen en de kriesend rondvliegende halsbandparkieten zorgden voor extra genoeg.

Ik bewaar zeer prettige herinneringen aan de prachtige zomeravond.

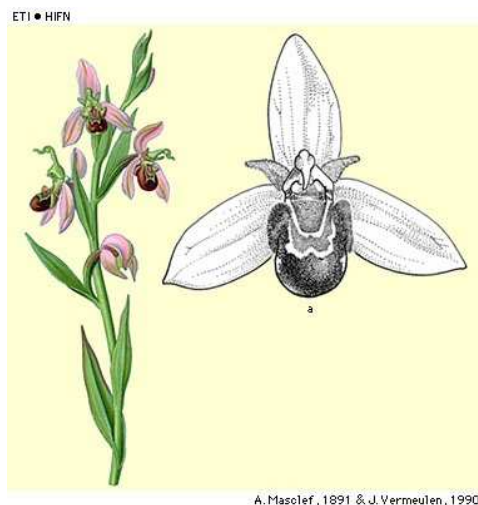

Fig. 5 Bijenorchis

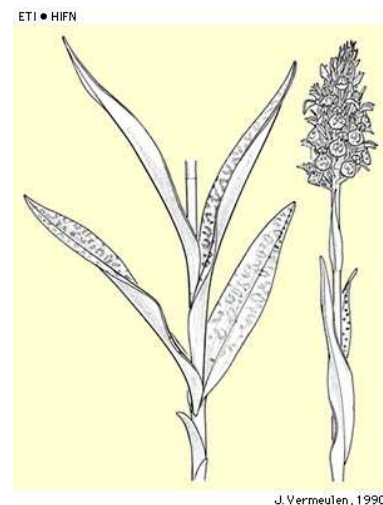

Fig. 6 Rietorchis

Heukels

5 Heel veel wespenorchissen

Joke de Ridder

Donderdagavond 22 juli was het Van Tuylpark voor de tweede keer "aan de beurt" dit jaar. We waren benieuwd of we veel andere soorten zouden vinden dan begin mei. In ieder geval misten we nu de typische voorjaarsbloeiers als vingerhelmbloem, die ofwel helemaal verdwenen was, of onzichtbaar geworden tussen de grote brandnetels. Het viel op dat bijvoorbeeld look-zonder-look en klein hoefblad, ook echte voorjaarsplanten, nog prima te herkennen waren. De brede wespenorchis was een van de soorten waar we in mei naar gezocht hebben. Toen konden we ze niet vinden maar nu wel, en hoe! Tussen de bomen zagen we elke keer weer een nog mooier exemplaar, zodat er een nog mooiere foto van gemaakt moest worden. Een exemplaar stond zelfs aan de rand van het water alsof het een moerasplant was. Er bleken behoorlijke onderlinge verschillen te zijn in grootte en bloemkleur, van roodachtig tot crèmekleurig.

Geheel onverwachts was het toch nog mooi weer geworden. 's Middags om 5 uur viel er nog een stevige bui zodat Johan zijn twee gasten had aangeraden om maar niet naar Zoetermeer te komen, wat achteraf erg jammer was. Nu waren we maar met z'n drieën, Tilly, Johan en ik. Anke was net onder handen genomen door de kaakchirurg en de anderen waren vast op vakantie. We liepen hetzelfde rondje als in mei en aangezien we toen een hele zaterdagochtend bezig waren geweest, maande Johan ons voortdurend tot spoed aan, daar we anders niet voor het donker terug waren. Dat is uiteindelijk net gelukt en toen hadden we 105 soorten gevonden. Leuke vondsten waren groot heksenkruid, penningkruid, wilde marjolein (stond naast de late guldenroede), bleekgele droogbloem in de verharding en welriekende agrimonie in de bosrand. Verder vonden we heel veel gewone brunel, grote gewone klitten en brandnetels. Het is een heel afwisselend terrein, bos, bermen, water, grasvelden, ook veel kunstgras trouwens en verharde oppervlakken, waartussen de echte "stadsnatuur". Dankzij het schepnet van Tilly vonden we ook klein kroos, bultkroos en veelwortelig kroos, sterrenkroos, en gedoord hoornblad.

Johan legde het verschil uit tussen soorten van het geslacht distel (*Carduus*), met de kruldistel als belangrijke vertegenwoordiger en soorten van het geslacht vederdistel (*Cirsium*) met speerdistel en akkerdistel als de belangrijkste Zoetermeerse vertegenwoordigers. Het zaadpluis van de laatste soorten is geveerd, dat van de eerste soort ongeveerd.

We struinden door het donkere bos, maar vonden alleen een mannetjesvaren en verder veel brandnetels en gewoon nagelkruid.

We zochten de oever af naar zwarte zegge die de vorige keer gevonden was maar helaas. Uiteindelijk hadden we een paar verdroogde bloeiwijzen die het zouden kunnen zijn, echter zonder vruchten zodat er geen zekerheid over was. Wel over een paar russen: de platte rus met afgeplatte stengel, de zompzus en de greppelrus.

Wist je dat de bosandoorn nog erger stinkt als de moerasandoorn? Gelukkig vonden we daarna nog watermunt.....

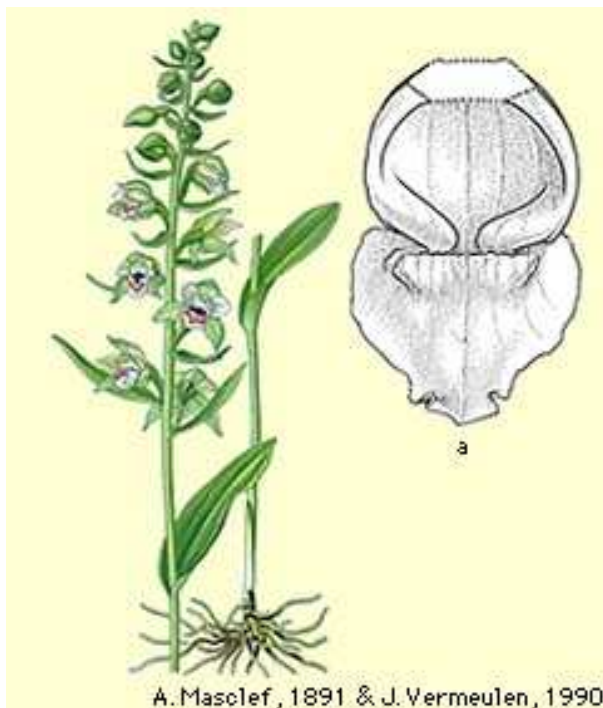

Fig. 7 Brede wespenorchis

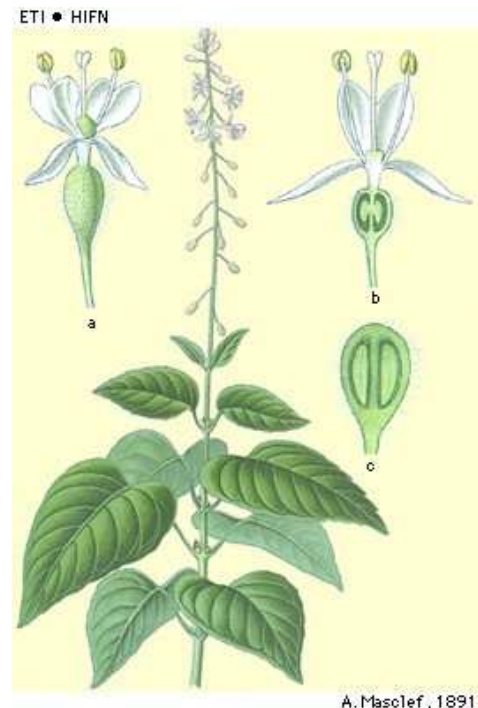

Fig. 8 Groot heksenkruid

Heukels

6 Wederom de westkant van de Zoetermeerse plas

Tilly Kester

Voor dit jaar hebben we afgesproken om een aantal KM-hokken twee keer een bezoek te brengen. Op 20 mei bezochten wij dit hok voor de eerste keer en nu, op donderdagavond 5 augustus dus voor de tweede keer. Dit keer waren Anke, Johan, Marja, Fred J. en ik van de partij. In mei hadden we geluk met een mooie, zwoele avond, dit keer was het iets minder warm, maar wel met prachtig licht zoals ik later op mijn foto's terug zag.

We begonnen waar we onze fietsen hadden neergezet met het grasland en de waterkant. Vele planten bloeiden volop zoals harig wilgenroosje, watermunt, moerasvergeetmij-niet-je, grote en kleine lisdodde. Daarna doken we het moerasbos in waar vooral de vele rozen met bloemen/vruchten in trossen opvielen, maar ja dat is specialistenwerk. We liepen door naar de ringsloot van de Meerpolder. In het grasland, waar veel akkerdistels stonden liepen zwarte bleschappen. Aan de oever ontdekten we heen en mattenbies naast elkaar, zodat we de verschillen gemakkelijk aan Marja konden laten zien. Daarna zijn we over het knuppelpad verder gelopen waar Marja en ik stil hielden bij een groepje bomen van waaruit alarmroepjes klonken. Uiteindelijk zagen we een kleine karekiet wegvliegen, het riet in.

Fig. 9 Herts-munt

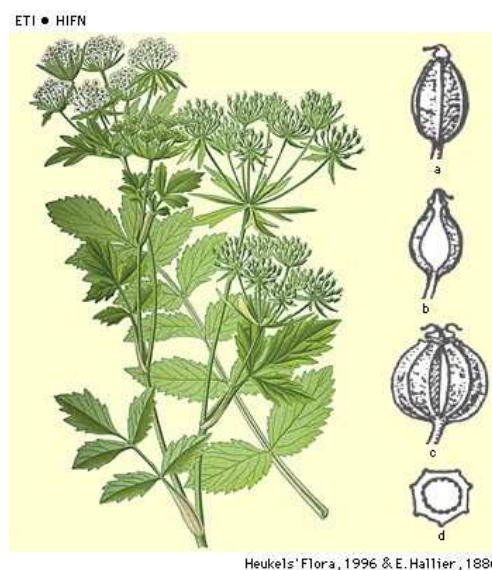

Fig. 10 Kleine waterrepe

Heukels

Daarna weer teug naar de plas. Het eerste eilandje was vrijwel helemaal gemaaid zodat daar weinig te beleven viel. Maar het volgende eilandje was gelukkig (nog) niet gemaaid. We hebben gezocht naar de hoge cyperzegge maar deze soort konden we nu niet meer vinden tussen al het hoge riet. Op dit eilandje troffen we wel een hele bijzondere soort aan, herts-munt! Deze "vondst van de avond", staat te boek als rivierbegeleidende soort. Het is pas de tweede keer dat we deze bijzondere soort in Zoetermeer aantreffen. De planten stonden niet direct aan het water maar wel tegen een oeverzone vol prachtig bloeiend moerasspirea aan.

Op de kop van het eiland lag een berg waterplanten die uit het water op de kant waren gezet. Bij het uit elkaar trekken kwamen we naast grof hoornblad o.a. veel stijve waterranonkel tegen. We keken even goed over de plas en ja hoor, gelukkig was er ook nog het een en ander aan stijve waterranonkel overgebleven. Op jacobskruiskruid ontdekten we opvallend veel stippelmotjes, kleine witte vlindertjes met zwarte stippen. Dat de dagen in augustus korter worden was duidelijk merkbaar waardoor we daarna langzamerhand terug liepen naar onze fietsen.

Omdat we nog lang niet helemaal "rond" waren, in vergelijking met wat we in mei bekeken hadden, zijn Johan en ik op zondag 8 augustus verder gegaan.

Vroeg in de ochtend was het zwaar bewolkt maar naarmate de ochtend vorderde kwam het zonnetje steeds prominenter te voorschijn. Achter het wilgenbos zijn we door een klaphek gegaan richting de

Meerpolder. Ook hier weer veel akkerdistels. Vervolgens zijn we langs de ringsloot gelopen tot voorbij het gemaal. Daar ontdekten we: kleine watereppe, grote egelskop en kalmoes. Vervolgens hebben we schedefonteinkruid en smalle waterpest uit het water opgevist en de diverse kroossoorten bekeken waaronder bult- en puntkroos.

Toen richting schaapskooi gelopen en een stuk grasland doorkruist met (knie)hoog en pleksgewijs ruige zegge. We liepen over schapenpaadjes voor zover dat kon of ploeterden door het hoge kruidachtige gewas. Tussen het riet lagen grote platgetrapte plekken verborgen en aangezien er geen overblijfselen van menselijke aanwezigheid lagen en wel schapendrollen denken we dat het hier om slaapplekken van schapen gaat. Weer terug bij het gemaal konden we rondom een schakelkast van het energiebedrijf onze lijst aanvullen met een hele verzameling pioniersoorten, waaronder een flink aantal ganzenvoeten. Al verder door het grasland lopend kwamen we "oude bekenden" als knoopkruid, harige ratelaar en peen tegen en langs de waterkant kattenstaart. Inmiddels was de lijst aangegroeid tot zo'n 160 soorten. Tot slot zijn we nog even bij de herts-munt wezen kijken en hebben we opnieuw foto's gemaakt, maar die van donderdagavond waren mooier! En gelukkig waren de stippelmotjes er ook weer.

7 Stadsplanten zoeken in Buytenwegh

Johan Vos

Zaterdag 21 augustus was een vrij warme, bewolkte dag. De plantenwerkgroep had Remko Andeweg (stadsplantenkenner uit de Rotterdamse regio) uitgenodigd om ons deze ochtend te begeleiden.

Johan Vos

Fig. 11 Radio west had belangstelling voor stadsplanten

Ons waren: Anke de Bruijn, Ank Smits, Fred Janssen, Bob de Lange, Anne Goudriaan en ik. Aan belangstelling van de journalistiek hadden we wat deze activiteit betreft overigens geen gebrek. Naast een aankondiging in de Telegraaf, het AD en de plaatselijke kranten nam radio West contact met ons op met de vraag om verslag te mogen doen van onze ontdekkingstocht. Uiteraard hadden we daar geen problemen mee.

Tijdens onze rondgang kregen we vragen te beantwoorden zoals of bepaalde soorten gekarakteriseerd moesten worden als klimaat- of tuinvluchteling, als exoot of inheemse wilde plant. Gelukkig valt er over vrijwel iedere stadsplant wel een leuk verhaal te vertellen. Naast al deze publieke belangstelling waren de stadsplanten gelukkig ook in ruime mate aanwezig.

Tweelingsoorten (een interessant stedelijk fenomeen) waren ruimschoots vertegenwoordigd. Ik noem kaal en harig knopkruid, kaal en harig vingergras en groene en geelrode naaldaar (zie Fig. 12 - Fig. 15).

Verder overal opvallend veel hanenpoot, een grassoort die zich de laatste jaren in steeds grotere mate in het stedelijk gebied manifesteert. Veel van dit soort snel groeiende stadsplanten die zich in de nazomer explosief ontwikkelen zijn zogenaamde C4-planten.

Om te weten te komen wat C4-planten precies zijn heb ik de ecologische flora geraadpleegd. Eddy Weeda zegt hierover het volgende:

C4-planten leggen de CO₂ vast in koolstofverbindingen met 4 koolstofatomen in plaats van 3 zoals bij andere planten. Dit proces maakt efficiëntere opname van CO₂, geringer waterverbruik, snellere groei en ontwikkeling van een uitgebreid wortelstelsel mogelijk. Het werkt echter alleen bij temperaturen die overdag niet onder de 12 graden Celsius komen. De meeste bij ons voorkomende C4-planten zijn éénjarig, kiemen pas in de voorzomer en sterven bij het invallen van nachtvorsten snel af.

Verder viel op dat je vrijwel overal in de verharding tussen de huizen gehoornde klaverzuring aantreft. Meer bijzonder waren: kleine majer, spaanse dravik, trosgierst, selderij en niet te vergeten een nieuwe groeiplaats

van dichtbloemige kruiders, de tweede in Zoetermeer. Als klap op de vuurpeil echter ontdekten we in het stenen talud van de hoofdtocht een nog niet eerder aangetroffen soort: de hoge fijnstraal (*Conyza sumatrensis*). Deze uit Zuid-Amerika afkomstige nieuwkomer heeft ons land pas in 1999 bereikt en breidt zich momenteel sterk uit, met name in de Randstad. Deze nieuwe aanwinst kan het best omschreven worden als grote broer (tot 2 m. hoog) van de Canadese fijnstraal, grijs van kleur met dichtbehaarde omwindselbaden en later in het jaar in bloei komend (in vergelijking met de Canadese). Verderop bezochten we de kademuur aan het eind van de hoofdtocht met de bekende groeiplaatsen van steenbreek- en muurvarens.

Fig. 12 Kaal knopkruid

Fig. 13 Harig knopkruid

Heukels

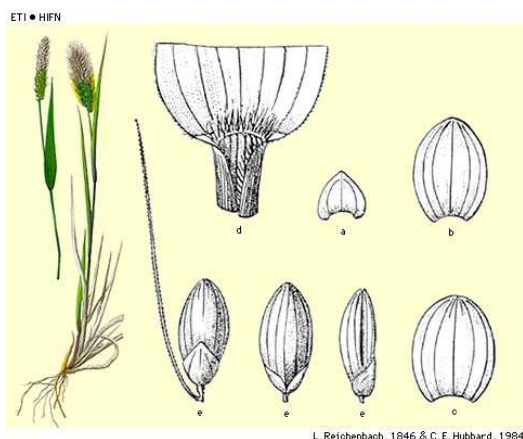

Fig. 14 Groene naalbaar

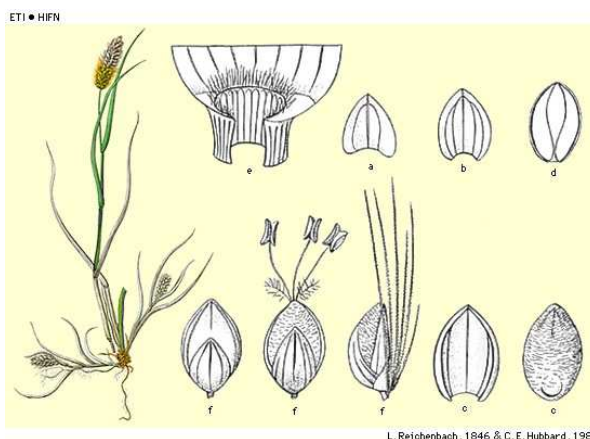

Fig. 15 Geelrode naalbaar

Heukels

Toen het 13.00 uur was, was het voor de meeste van ons wel genoeg geweest. We namen bij station Buytenwegh dan ook afscheid van hen.

Zelf ben ik toen met Remko nog even verder de wijk in geweest waar we al snel bij het braakliggend terrein aankwamen waar vroeger het Pallascollege stond. Tot mijn verbazing zagen we daar hele bossen hoge fijnstraal staan. Verder ook verrassend, op verschillende plekken behaarde boterbloem in bloei, een soort die we al een tijdje niet meer in Zoetermeer hebben aangetroffen. Verder wees Remko mij op de zogenaamde vergeten wikke (*Vicia sativa* subsp. *segetalis*) een nieuw onderscheiden ondersoort van de voederwikke.

Inmiddels was het 14.00 uur en besloten ook wij er mee te stoppen met een score van 175 soorten. Wij bedanken Remko voor zijn bijdrage en wat mij is die betreft voor herhaling vatbaar.

8 Opmerkelijke plantenvondsten van het tweede kwartaal

Johan Vos

Witte reseda (*Reseda alba*)

Op 27 juli jl. meldde Nel Sonneveld ons twee groeiplaatsen van witte reseda in de Leyens. Op de Shawzijde, aan de kopse kant van nr. 64 tussen de tegels en op het bouwterrein van het VVR (vlak bij de brug naar de Medeaschouw). Beide vindplaatsen liggen hemelsbreed zo'n 200 meter uit elkaar. Toen ik foto's wilde maken bleek de plant aan de Shawzijde verdwenen, wel stond er nog een jong plantje dat net in knop kwam. Op het bouwterrein is veel grond verzet. Op deze plek heeft nooit witte reseda gestaan, wel hebben ze aan de andere kant ooit een vlindertuin aangelegd. Of dit een vlinderplant is weet ik niet, de bloemen geuren wel. Misschien probeer ik hem wel in mijn tuin uit te zaaien (als ik nog een plekje kan vinden).

Commentaar redactie: deze soort is nog niet eerder in Zoetermeer waargenomen. Het gaat om een Zuid-Europese soort die in de Heukels flora (19e druk) als verwilderd en adventief wordt aangeduid. Ton Denters noemt witte reseda in "Stadplanten" een inburgerende straatplant met groeiplaatsen in Zwolle en Amsterdam

Nel Sonneveld

Fig. 16 Witte reseda

Johan Vos

Fig. 17 Schijnraket

Schijnraket (*Erucastrum gallicum*)

Op 6 augustus is deze vrij onopvallende vertegenwoordiger van de kruisbloemfamilie opnieuw in Zoetermeer waargenomen. Het gaat om een zeldzame soort in onze regio die ooit één keer eerder in Zoetermeer, op bedrijventerrein Zoeterhage is gezien. De nieuwe vindplaats bevindt zich aan de rand van het perron van station Zoetermeer (noordzijde). Wellicht is de soort meegekomen met de grond die dit voorjaar gebruikt is om het perron te renoveren.

Bolletjesraket (*Rapistrum rugosum*)

Aan de rand van het perron van station Zoetermeer (noordzijde) stond ook deze in Zoetermeer niet algemeen voorkomende vertegenwoordiger van de beruchte kruisbloemfamilie. Zonder de typische bolvormige vruchten bleek deze soort moeilijk op naam te brengen. Zelfs een aantal kundige floristen kwam er in eerste instantie niet uit. Waarom deze planten zo weinig bolletjes bevatten is mij niet bekend.

Fig. 18 Bolletjesraket

Johan Vos

Fig. 19 Wouw

Heukels

Wouw (*Reseda luteola*)

Op 14 mei trof Remko Andeweg in het Buytenpark, rond de toegang naar de parkeerplaats van Snowworld wederom wouw aan. Deze vrij zeldzame, stedelijke soort is tot nu toe in Zoetermeer slechts 6 keer aangetroffen op verschillende locaties waaronder een locatie in het Buytenpark. Het gaat in het geval van het Buytenpark om waarnemingen van voor 2005.

Klein robertskruid (*Geranium purpureum*)

Nieuw voor Zoetermeer is het klein robertskruid dat ook door Remko Andeweg op 14 mei jl. in het Buytenpark is aangetroffen. Deze soort stond in de steile oostkant van de parkeerplaats naast de schans. Klein robertskruid onderscheidt zich van robertskruid (*Geranium robertianum*) o.a. door de lengte van de kroonbladeren die in het geval van klein robertskruid 5 - 9 mm lang zijn (nauwelijks langer dan de kelk. Bij robertskruid zijn ze 8 - 15 mm. lang. Voor meer verschillen in kenmerken zie de Heukels flora 23ste druk (blz. 322/323).

Fig. 20 Klein robertskruid
(gedroogd)

Remko Andeweg

Fig. 21 Klein fonteynkruid in Oosterheem

Tilly Kester

Klein fonteinkruid (*Potamogeton berchtoldii*)

Tilly Kester trof in Oosterheem, in een pas gegraven waterpartij een onbekend smalbladig fonteynkruid aan. In eerste instantie werd gedacht aan haarfonteynkruid (*Potamogeton trichoides*) omdat deze soort al eerder door Rijnland (en niet door de PWG) in Zoetermeer is aangetroffen. Na controle door Joop Mourik bleken we van doen te hebben met het nauw verwante klein fonteynkruid een soort die zich van haarfonteynkruid

onderscheidt door de vrije steunblaadjes in jonge spruiten (weinig aanwezig), de nervatuur van de bladen en de korte gedrongen bloeiwijze.

Hoge fijnstraal (*Conyza sumatrensis*)

Nadat we vorig jaar voor het eerst de gevlamde fijnstraal binnen onze gemeentegrenzen hadden gesignaleerd was het dit jaar de beurt aan de nauw verwante hoge fijnstraal. Ton Denters schrijft in "Stadsplanten" over deze soort dat ze op vergelijkbare groeiplaatsen staat als de Canadese fijnstraal, maar nog meer gebonden is aan droge, warme plaatsen. Met name op braakliggende terreinen, in bestrate taluds, vaak pal op het zuiden en op de volle zon gericht.

Johan Vos

Fig. 22 Hoge fijnstraal

E. Hallier, 1887

Fig. 23 Canadese fijnstraal

Wat de kenmerken van een aantal stedelijke fijnstralen betreft wil ik jullie het fijnstraalschema dat Remko Andeweg voor "Natuurlijk Rotterdam" heeft gemaakt niet onthouden met de kanttekening dat we de ruige fijnstraal nog niet in Zoetermeer hebben waargenomen.

Plant vrij kaal met verspreide lange haren. Licht- of donkergroen Bloemhoofdjes (vrijwel) kaal en geelgroen van kleur. Bloemhoofdjes meestal minder dan 5 mm. breed.		Plant kort en dicht behaard. Grijsig Bloemhoofdjes dichtbehaard en grijsgroen van kleur. Bloemhoofdjes meestal breder dan 5 mm.	
Canadese fijnstraal <i>Conyza canadensis</i>	Ruige fijnstraal <i>Conyza bilbaoana</i>	Hoge fijnstraal <i>Conyza sumatrensis</i>	Gevlamde fijnstraal <i>Conyza bonariensis</i>
Bloemhoofdjes in een lange, zuilvormige pluim	Bloemhoofdjes in een brede pluim met wijd afstaande takken. ("appelboompje")	Bloemhoofdjes in een brede of ruitvormige pluim.	Bloemhoofdjes in een, meestal slordige, tuil.

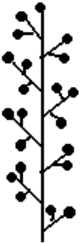
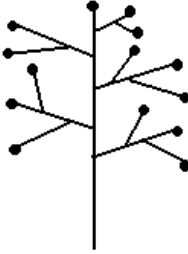
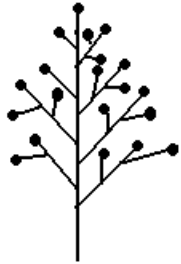
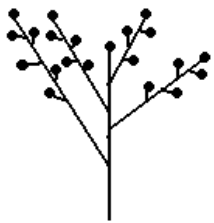
Plant vrij kaal met verspreide lange haren. Licht- of donkergroen Bloemhoofdjes (vrijwel) kaal en geelgroen van kleur. Bloemhoofdjes meestal minder dan 5 mm. breed.		Plant kort en dicht behaard. Grijsig Bloemhoofdjes dichtbehaard en grijsgroen van kleur. Bloemhoofdjes meestal breder dan 5 mm.	
Canadese fijnstraal <i>Conyza canadensis</i>	Ruige fijnstraal <i>Conyza bilbaoana</i>	Hoge fijnstraal <i>Conyza sumatrensis</i>	Gevlamde fijnstraal <i>Conyza bonariensis</i>
			
Bloemhoofdjes 3 tot 5 mm breed	Bloemhoofdjes t.o.v. Canadese fijnstraal aan de kleine kant	Bloemhoofdjes "smal" van vorm. 5 tot 7 mm breed.	Bloemhoofdjes kort en breed, tot 10 mm.
Buisbloemen in het hoofdje <u>meestal</u> met 4 lobben. (loep)	Buisbloemen in het hoofdje <u>meestal</u> met 5 lobben. (loep)		
Lintbloemen duidelijk buiten het omwindsel uitstekend. (loep)	Lintbloemen slecht ontwikkeld en niet buiten het omwindsel uitstekend. (loep)		
Teruggeslagen omwindsel van het uitgebloeide hoofdje grijsig bruin. (Onopvallend licht van kleur)	Teruggeslagen omwindsel van het uitgebloeide hoofdje diep donkerbruin. (Dit beïnvloed de algemene indruk van de plant sterk)	Omwindselbladen van de hoofdjes eenkleurig.	Omwindselbladen van de hoofdjes met rode top.
Bladrand minstens tot 1/3 met verspreide, lange afstaande haren	Haren langs de hele bladrand stug en gekromd met een dikke basis.	Bladrand dicht bezet met gekromde aangedrukte haren.	Ongeveer als <i>C. sumatrensis</i> .
	Beharing stugger dan bij de andere soorten.		
Hoogte tot ca. 100 cm.	Hoogte tot 150 cm. (lit.) meest korter.	Vaak groot en fors, tot menshoog.	Hoogte tot ca. 80 cm.
Eénjarig	Deels overjarig met vaak meerdere hoofdstengels én rozet in het najaar.	Eénjarig	Eénjarig

Fig. 24 Fijnstraalschema van Remko Andeweg

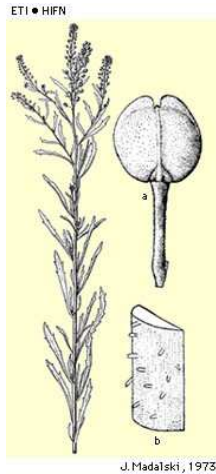

Fig. 25 Dichtbloemige kruidkers

Dichtbloemige kruidkers (*Lepidium densiflorum*)

Deze enigszins op steenkruidkers lijkende soort is dit jaar op twee plekken aangetroffen. De eerste waarneming is afkomstig uit het centrumgebied (voor de wijkpost centrum in de verharding) en de tweede betreft een grote groeiplaats in Buytenwegh (Gerrit Achterberghove) rondom een wegbrengparkje voor papier, glas e.d.

De soort is jaren geleden slechts een keer eerder waargenomen in het centrum.

GEZIEN IN ZOETERMEER

9 Uit het vogeldagboek van Adri de Groot

Adrie de Groot

vrijdag 2 juli

De afgelopen maanden heb ik op diverse plekken in Zoetermeer (en elders in de omgeving) kleine plevieren gezien. Als broedvogel! Het zijn vogels die bekend staan als pioniers: ze broeden op braakliggende terreinen, langs zand- en grindgaten, rivieren, kleiputten enz. Ze veranderen gemakkelijk van broedlocatie, verspreid over het gehele land bedraagt het aantal broedparen zo'n duizend, een redelijk stabiel aantal ([SOVON](#)).

Fig. 26 Blauwborst, een stadsvogel?

Deze vogels zaten gisteravond in een groep van 8 à 10 op een kruispunt in Zoetermeer. Een oudere vogel probeerde tevergeefs het zangniveau uit de baltstijd te halen, enkele al aardig op kleur zijnde jonge mannen waren hun stembanden aan het oefenen, ook waren er enkele jongen bij uit een recent broedsel. De vogels foerageerden in een kleine ruigte.

Adrie de Groot

Fig. 27 Foto (Zoetermeer april 2005): Reigers bouwen hun grote nesten in kolonies hoog in de bomen. Volgens gegevens van [SOVON](#) broeden er ca. 13.000 paar in ons land, een licht stijgend aantal. In reigerkolonies ben je niet voor je lol: hun ontlasting bedekt bladeren en takken met kalk en gaan dood, de etensresten die jonge vogels uit het nest laten vallen reken onaangenaam.

Ze lijken veel op bontbekplevieren die in kleinere aantallen langs grote watervlaktes broeden. Een kleine plevier ziet er veel fletser uit met lichten poten (bontbek: oranje), lichtere snavel (bontbek oranje met zwarte punt) en minder opvallende borstband en zwarte tekening. Een kleine plevier heeft een opvallende gele oogring. Jonge vogels zijn lastig(er) uit elkaar te houden.

De fraai gekleurde blauwborsten doen het de laatste jaren uitstekend als broedvogel, met zo'n tienduizend broedparen per jaar, uitgezonderd op zandgronden. Door hun blauwe borst en bruinrode staart en zang zijn ze niet met andere vogels te verwisselen.

woensdag 11 augustus

Uitgerust met een snavel als een zware dolk is de blauwe reiger een gevreesd jager. Wie kent deze grote en ook best mooie vogel niet? Vissend langs de waterkant, jagend op het land? Schreeuwder en Krijser wordt hij ook genoemd, vanwege zijn rauwe kreten. Een geliefde vogel? Nee, ik denk het niet, het is geen aalbare soort, het is wel een "spannende" vogel. Zijn hoofdmaal wordt gevormd door visjes, kikkers, muizen, insecten, wormen. Vaak wordt de reiger door mensen 'afgerekend' op zijn gulzigheid als hij wordt gefotografeerd met een kievitkuiken in zijn snavel, een jong eendje, een grote snoek, zelfs jonge haasjes spietst hij om zijn maag te vullen. Om een reiger tijdens zijn jacht te bekijken is geduld nodig. Hij beweegt langzaam, gaat voorzichtig met zijn poten in het water staan en loert traag om zich heen, allemaal om te voorkomen dat de prooi hem opmerkt en kan vluchten. Hoort of ziet hij iets dan kan hij heel lang doodstil staan, wachtend op die ene kans. Die laat hij zelden onbenut. Blauwe Jaap is een zeer doeltreffende jager.

maandag 23 augustus

In mijn kinderjaren las ik graag het boekje *Snuffeltje Snor op Avontuur*. Of het over een haas of een konijn ging weet ik niet meer, maar ik moest er aan denken toen we dit voorjaar "samen speelden" in het Buytenpark.

Ik zat op een bankje in de Zoetermeerse zon toen ik tussen de boomstammen wat zag bewegen. Een (jong) konijntje. Hij had mij natuurlijk al lang opgemerkt maar was wat schuw. Toch wilde hij ook graag in de zon zitten. Stukje bij beetje schuifde hij uit de beschutting om uiteindelijk vlak bij mij rustig op de boomstam van de prachtige voorjaarsdag te genieten.

Fig. 28 Konijn in april in het Zoetermeerse Buytenpark

Adrie de Groot

Fig. 29 De graafwesp Ectemnius continuus

woensdag 25 augustus

Op 19 augustus heb ik in het Prielenbos twee soorten graafwesp gefotografeerd. De eerste is de zeer algemeen voorkomende graafwesp *Ectemnius continuus*. Tegenwoordig worden ze blokhoofdwespen genoemd; vroeger zei men ook wel "vliegendoders".

Ook in het Prielenbos een: man kustsprinkhaan gefotografeerd.

zaterdag 28 augustus

De afgelopen dagen ontstonden door de zware regenval spontaan plas-drasgebieden in de polders. Koeien zagen zich ineens omringd door tal van vogels die ze anders niet zo gauw in het weiland zien, zoals groenpootruiters, zwarte ruiters, witgatten enz. Op deze foto vrijdag in Zoetermeer bekijkt een koe wat er in een plasje scharrelt. Inderdaad, een kempiaan..

Fig. 30 Koe met kemphaan

Adrie de Groot

Fig. 31 Boerenzwaluw met jong

maandag 30 augustus

Wulpen tref je overal op grasland aan. De gierzwaluwen zijn allemaal weg, ook oeverzwaluwen zie ik nauwelijks meer, huiszwaluwen nog wel evenals boerenzwaluwen. De laatste jongen worden gevoerd.

zaterdag 4 september

Op 19 augustus in het Prielenbos een bessenbandzwever en een pyjamazweefvlieg gefotografeerd.

Rode Amerikaanse rivierkreeften zijn decennia geleden in Europa uitgezet voor de visvangst; ze smaken kennelijk voortreffelijk.

In 1985 is het eerste exemplaar in ons land aangetroffen, in het waterrijke Holland wemelt het er nu van. Door een schimmelziekte hebben ze nagenoeg de inheemse kreeften verdrongen. Doordat ze o.m. kikkerdril eten, neemt de stand van onze amfibieën dramatisch af. Met het hoge water van de afgelopen tijd kropen ze door het natte gras. Ik kreeg overal meldingen vandaan, vooral uit het Zoetermeerse Noord-Agebied. Deze kreeft fotografeerde ik vanmorgen bij het Prielenbos.

Fig. 32 Rode Amerikaanse rivierkreeft

Adrie de Groot

Fig. 33 Roofwants (*Himacerus apterus*)

zaterdag 11 september

Op 19 augustus in het Prielenbos laag in een priel een puntwederik. Op dezelfde plek en datum ook een snavelvlieg en een roofwants. Na alle insecten toch nog een vogeltje, een kneu, Zoetermeer 2 september.

Fig. 34 Puntwederik

Fig. 35 Links man patrijs, midden een jonge vogel en rechts de kop van de vrouw

maandag 20 september

Eind augustus, een vlucht of klucht of koppel patrijzen in Zoetermeer.

10 Van het weblog van Arno van Berge Henegouwen

Arno van Berge Henegouwen

donderdag 29 juli

In de broedtijd slapen vogels op of in de buurt van hun nest. Nadat de jongen uitgevlogen en zelfstandig zijn trekken veel soorten naar gezamenlijke slaappleatsen. Elke avond zie ik nu groepen kauwen richting stadscentrum vliegen om ergens samen te gaan slapen. Merels doen het ook, zij het dat ze minder kabaal maken en daardoor niet opvallen. De grootste herrieschoppers zijn spreeuwen, *Sturnus vulgaris*. Vaak zoeken ze de centra van steden op, want daar is het warmer. Tot ergernis van de stadsbewoners.

Fig. 36 Groepjes spreeuwen gisteravond vlak voor zonsondergang op weg naar de slaappleats in een moeras aan de rand van Zoetermeer

Arno van Berge Henegouwen

Fig. 37 Vliegen hebben twee vleugels, bijen vier. Dit is een vlieg.

donderdag 12 augustus

Dat bijen, *Apis mellifera*, een angel hebben waarmee ze venijnig kunnen steken weet iedereen. Het zorgt ervoor, dat we bijen met rust laten. Daar profiteren insectensoorten van die met bijen niets uitstaande

hebben, maar er wel in de loop van de evolutie op zijn gaan lijken. Mimicry is een succesvolle methode om te overleven: zorg dat je op een gevaarlijk dier lijkt en je bent zelf veiliger. Bijen hebben net als wespen twee paar vleugels, terwijl vliegen één paar ontwikkelde vleugels hebben. Het achterste vleugelpaar is er wel, maar dat zijn niet meer dan een paar stompjes die ze gebruiken als stuurknuppeltjes tijdens het vliegen.

Blinde bijen, *Eristalis* sp., zijn vliegen die op bijen lijken. Je kunt ze, behalve aan het ene paar goed ontwikkelde vleugels, ook herkennen aan de stand van de vleugels: die staan schuin af. Bijen dragen hun twee paar vleugels op hun rug. Waarschuwing: ga niet zondermeer op een bij af, want natuur is grillig en een angel spuit venijnig gif!! En vliegen zijn ook niet mis. Sommige soorten steken ook. Met hun mond! Die noemen we daas en horzel.

donderdag 26 augustus

Paraplutjesmos, *Marchantia cf polymorpha*, kan zich beter dan andere mossen handhaven op droge plaatsen. Dat komt door een laagje vet aan de bovenzijde van het blad waardoor het waterafstotend is en schimmels geen kans krijgen. De huidmondjes aan de bovenzijde blijven open waardoor de ademhaling doorgaat. De wateropname gebeurt aan de niet-vette onderzijde van het blad en door rhizoïden, een soort van wortels.

Het is een van de weinige mossen die het ook op vervuilde plaatsen uithoudt. De paraplutjes, waaraan het mos zijn naam ontleent en die er zijn voor de seksuele voortplanting, ontbreken in deze plant. Maar het mos heeft andere mogelijkheden. Ze hebben, minder prikkelend, ronde broedbekers waarin broedkorrels zitten, kleine stukjes afgescheiden mos, die wanneer er een regendruppel op valt weggeslingerd worden.

Fig. 38 Wanneer de geslachtelijke voortplantingsorganen, de paraplutjes, ontbreken maakt het mos van de nood een deugd. Broedbekers zorgen voor ongeslachtelijke voortplanting. Na de inslag van een waterdruppel vliegen de korrels alle kanten op. Foto gemaakt door een loupe.

Arno van Berge Henegouwen

Fig. 39 De platworm *Dugesia* wordt ongeveer 10 mm lang en heeft twee goed zichtbare ogen. Wanneer je ze doorsnijdt groeien er twee nieuwe wormen uit.

vrijdag 27 augustus

De wereld onder water is heel wonderlijk. We zien een platworm kruipen. Het zijn vraatzuchtige dieren met ogen die niet veel meer zijn dan lichtgevoelige celklompjes. Ze staan wat hun ontwikkeling betreft niet zo heel ver af van eencelligen. Anders dan de ronde aardwormen hebben ze geen anus. Ze zijn plat en verplaatsen zich met trilharen die op elke huidcel zitten. Een lens in het oog om een beeld te maken is er niet.

Er zijn veel soorten platwormen, de meeste erg klein. In ons zoete water kun je dertien grotere, met het blote oog goed zichtbare, soorten vinden door onder het blad van een waterlelie te kijken of wat modder in een wit teiltje te doen. Om ze te leren kennen begin je met de grote soorten die voor ons oog nog zichtbaar zijn. Om te weten welke soort je voor je hebt moet je de kleur, de kopvorm, het aantal ogen en de plaats waar die staan bekijken. Ik vond een andere soort platworm, *Polycelis cf tenuis*, op het lijke van een vlindertje dat in de vijver was verdronken. Deze soort heeft veel ogen die langs de rand van het lichaam staan.

maandag 20 september

In de laatste tien jaar is er veel veranderd in de stad. Huismussen verdwenen op veel plaatsen, mezen en roodborstjes kwamen.

Arno van Berge Henegouwen

Fig. 40 Grote gele kwikstaarten zoeken hun voedsel, voornamelijk muggenlarven, in het ondiepe water op mijn garage. Overal waar ondiep water is, kun je ze aantreffen.

Dat ging samen met veranderingen in de manier waarop onze tuinen werden ingericht en met een andere parkaanleg en onderhoud. Woningisolatie verbeterde waardoor mussen niet meer onder dakpannen konden, heggen werden geslecht, enz.

Een kleurige verandering in de stad is de opkomst van een vogel die langs beken broedt, de grote gele kwikstaart, *Motacilla cinerea*. Hij overwintert in het westen van ons land waar geen beken zijn. Wij gaan er bijna altijd van uit, dat vogels naar het zuiden trekken om de winter door te brengen. Dat is niet altijd zo, want de grote gele kwikstaart, maar ook de grote zilvreiger komen in de herfst uit het oosten respectievelijk zuidoosten naar ons land. Vrijdag einde middag zag ik de eerste op het Gemeentemuseum zitten.

vrijdag 24 september

De witte tijger, *Spilosoma lubricipeda*, is een algemeen in ons land in parken en tuinen levende nachtvlinder. Opvallend zijn de kleine zwarte vlekjes op de voorvleugels. De vlinders vliegen 's nachts van eind mei tot eind september. Er is één volwassen generatie per jaar. Eitjes leggen ze o.a. op de onderkant van brandnetel- en paardenbloembladeren

Arno van Berge Henegouwen

Fig. 41 Deze rups liep twee weken geleden in een stadstuin, waarschijnlijk op zoek naar een geschikte plaats om te verpoppen en te overwinteren. ,

AvBH coll. Museon

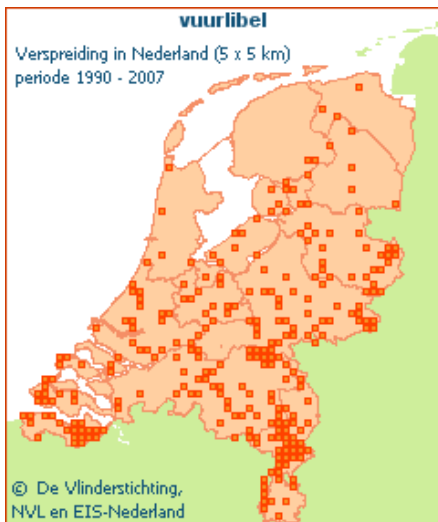
Fig. 42 Volwassen witte tijger, alias tienuursvlinder. Meestal vouwen ze hun vleugels dakvormig op. Bij aanraking houden ze zich dood en laten zich vallen

Voor meer natuurinformatie, iedere werkdag een kijkje in de natuur op www.wildewijde wereld.nl uitgebracht door het Museon ter gelegenheid van het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit 2010

11 Tweede waarneming vuurlibel in Zoetermeer

Winfried van Meerendonk

Tijdens een bezoek aan de Poldertuinen op 27 juni 2010, een erfenis van de Floriade 1992, trof ik een libellensoort aan die ik eerder in Griekenland had gefotografeerd.

Libellennet (www.libellennet.nl)

Fig. 43 Verspreidingskaartje vuurlibel

Winfried van Meerendonk

Fig. 44 Vuurlibel

Het gaat dan ook om een Zuid-Europese soort: de vuurlibel (*Crocthemis erythraea*). Dit uitgekleurde mannetje met vuurrode kop, thorax en abdomen en kenmerkend afgeplat lichaam gedroeg zich zeer territoriaal ten opzichte van andere aanwezige soorten als vroege glazenmaker, oeverlibel en grote keizerlibel. Het water was zeer helder en rijk begroeid met ondergedoken waterplanten en in mindere mate met drijvende waterplanten als gele plomp en waterlelie. Andere begeleidende soorten waren lantaarntje, variabele waterjuffer en grote roodoogjuffer. De vuurlibel ging regelmatig op een uitstekend takje boven het wateroppervlak zitten en hield daarbij vleugels en achterlijf in de obelixhouding.

Winfried van Meerendonk

Fig. 45 Grote roodoogjuffer

Hanneke Hoogvliet

Fig. 46 Habitat vuurlibel en grote roodoogjuffer

De eerste officiële melding van een vuurlibel stamt uit 2003 en betreft een waarneming van een libellenonderzoeker van "Natuurbalans" die onderzoek deed in het Prielenbos.

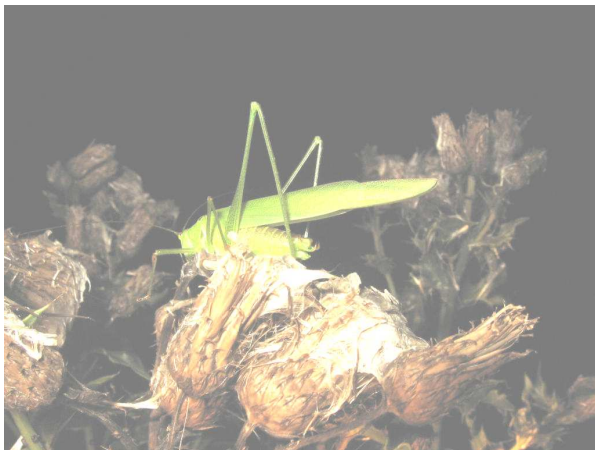
*Citaat: Vuurlibel (*Crocthemis erythraea*) werd door een libellenonderzoeker van "Natuurbalans" tijdens veldwerk in het Prielenbos op 16 juli 2003 waargenomen. De vuurlibel is een zuidelijke soort die in onze regionen zeer zeldzaam is. De verwachting is dat deze soort zich door het opwarmend klimaat in noordelijke richting uitbreidt. In 1993 en 1994 is in Zeeuws Vlaanderen een kleine populatie vuurlibellen gevonden. KNNV-Kwartaalbericht nr. 42 pag. 20.*

De vuurlibel is al een aantal jaren aan een opmars bezig in Nederland waarbij de hoge zomertemperaturen de soort in de kaart speelt. Op diverse plaatsen is de soort inmiddels algemeen en met name uit 2009 stammen veel waarnemingen op landelijke schaal. Ook in de Goudse Hout is een kleine populatie aanwezig.

Van het exemplaar in Zoetermeer kon ik zowel foto's als filmbeelden vastleggen. De filmbeelden gaan we zo mogelijk voor een nieuwe stadsnatuurfilm van de KNNV-afdeling Zoetermeer gebruiken.

12 Sikkelsprinkhaan in het Buytenpark

Johan Vos

Mark Grutters

Fig. 47 Sikkelsprinkhaan in het Buytenpark

Op 19 augustus werd door Niels de Zwarte tijdens een bezoek in de avond het voorkomen van de sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) in het Buytenpark vastgesteld. De eerste keer dat deze bijzondere sprinkhaan werd aangetroffen was vorig jaar aan de Zegwaardseweg. (zie kwartaalbericht nr. 66, blz. 29)

Let vooral op het rode oog, de gespikkelde huid, de ver voorbij het lichaam stekende vleugels en de bovenvleugel welke korter is dan de ondervleugel. En dan het niet al te grote formaat maar dat is uiteraard niet zichtbaar op de foto. Deze soort kan vooral worden waargenomen omdat het dier goed te horen is met de batdetector.

13 Resultaat tuinvlindertelling 2010

Vlinderstichting/Johan Vos

**Top 5 landelijk
31 juli/1 augustus**
kleine vos
atalanta
dagpauwoog
klein koolwitje
gamma-uil

Top 5 Zoetermeer 30 juli	Aantal exemplaren
boomblauwtje	5
dagpauwoog	4
groot koolwitje	2
atalanta	1
gehakelde aurelia	1

De Vlinderstichting meldde op 2 augustus 2010:

De kleine vos is voorlopig het meest gemeld tijdens de landelijke tuinvlindertelling. Deze telling werd in het weekend van 31 juli en 1 augustus georganiseerd door De Vlinderstichting. De tweede plaats is voor de atalanta, en net als vorig jaar staat de dagpauwoog op nummer drie.

Met bijna 2000 getelde exemplaren staat de kleine vos ruimschoots aan kop. Vorig jaar werd de distelvlinder het meest geteld in de Nederlandse tuinen. Zoals verwacht werden er in 2010 veel minder distelvlinders geteld: de soort staat op een voorlopige 12^e plaats.

De eerste plaats voor de kleine vos is een positieve verrassing. Vorig jaar kwam deze vlinder niet verder dan een vierde plek. De afgelopen vijftien jaar had de kleine vos het zwaar, maar het lijkt erop dat deze soort zich een beetje aan het herstellen is. Ook de dagpauwoog en atalanta kwamen net als vorig jaar weer goed uit de bus. Wellicht dat de koude en lange winter positief heeft gewerkt voor deze soorten. Ook opvallend is het grote aantal gamma-uilen dat werd geteld. Deze nachtvlinder kan ook veel overdag gezien worden: een zeer bewegelijke vlinder die komt snoepen van lavendel en vlinderstruik. Daarnaast werd, net als vorig jaar, ook het muntvlindertje veel gemeld. Een piepklein bruin vlindertje met gele stippen, dat veel in de Nederlandse tuinen voorkomt.

Naar aanleiding van de landelijke resultaten hebben we de resultaten van ons Zoetermeerse telpunt van 30 juli in De Leyens (Ibsenzijde) daarmee vergeleken.

Opvallend is de eerste plaats voor het boomblauwtje in Zoetermeer, een typisch stedelijke soort die op de landelijke lijst op positie 8 staat. Een andere uitgesproken tuinvlinder als de gehakelde aurelia staat op de

landelijke lijst op de 7de plaats. Daarentegen is de landelijke nummer 1 op 30 juli in Zoetermeer helemaal niet gesignaleerd.

Marianne Ketting

Fig. 48 Kleine vos nr 1 in het land

Nel Sonneveld

Fig. 49 Boomblauwtje nr. 1 in Zoetermeer

Dit alles laat zien dat ruimtelijke verschillen grote gevolgen kunnen hebben voor de lokale vlinderstand. Het interpreteren van die verschillen is een lastige zaak maar naarmate er steeds meer gegevens beschikbaar komen zal dat op termijn misschien steeds beter lukken.

Bronnen: Vlinderstichting en Nel Sonneveld

14 De huisspitsmuis als slachtoffer van de huiskat

Winfried van Meerendonk

Kattenliefhebbers zijn er mee bekend, een muis of vogel die op de deurmat wordt gelegd als prooi. Niet alleen het jachtinstinct maar kennelijk ook het moederinstinct speelt hierbij een rol. Aangezien ik een natuurvriendelijke tuin bezit met de nodige kleine zoogdieren, vogels en amfibieën probeer ik de katten te weren. Daarom heb ik groen, grofmazig gaas gebruikt om de tuin af te zetten, met hier en daar voor egels de mogelijkheid om in en uit te lopen. Op 20 juli trof ik een dode huisspitsmuis aan in de tuin zonder duidelijke doodsoorzaak. Een dag later nog eens twee dode huisspitsmuizen en nog een dag later opnieuw twee exemplaren en een dode tijtjaf. Allen waren vers dood en naar mijn stellige overtuiging katten-slachtoffers. Buren hebben twee, nog jonge, katten die behoorlijk huishouden. In ieder geval hebben ze nu een belletje om, maar het blijft een forse aanslag op het dierenleven in de omgeving wanneer katten dag en nacht rondstruinen. Het kattenbezoek gaf echter wel de mogelijkheid om de spitsmuis eens nader te bekijken, te fotograferen en te filmen. Vervolgens heb ik de zwakke plekken in de tuinafscheiding nog eens onder handen genomen om het kattenbezoek verder te ontmoedigen.

Winfried van Meerendonk

Fig. 50 Huisspitsmuis

Spitsmuizen zijn insecteneters die gebruik maken van composthopen en een goed ontwikkelde strooisellaag om hun voedsel in te zoeken. De warmte in composthopen gebruiken ze om de winter door te komen, maar het blijft een feit dat ze een beroerde warmtehuishouding hebben. Het oppervlak is relatief groot ten opzichte van de inhoud waardoor ze snel warmte verliezen en voortdurend moeten eten om de warmteproductie op peil te houden. Een winterslaap zit er dan ook niet in voor deze snel en kort levende dieren. Meestal zie je alleen een flits wanneer ze een stukje open terrein oversteken.

De vereniging voor Zoogdierkunde en zoogdierbescherming vraagt om de kleine zoogdieren die door katten worden gevangen te fotograferen en op te sturen. Voor de zoogdieratlas die in de maak is, is dit heel handig want wie heeft er tegenwoordig geen digitale camera in huis?!

Voor meer informatie: www.zoogdieratlas.nl

Met dank aan Arno van Berge Henegouwen voor de determinatie.

15 Nachtvliinderinventarisatie in het Westerpark

Johan Vos

Tijdens de nationale nachtvliedernacht, de nacht van zaterdag 9 op zondag 10 juli heeft Jeroen Voogd in het Westerpark laten zien hoe je met lampen, een laken en een pot stroop een gebied op nachtvlieders kunt inventariseren. Dit alles was georganiseerd door de gemeente in samenwerking met de KNNV-afd. Zoetermeer vanwege het Jaar van de Biodiversiteit en was bedoeld om geïnteresseerden kennis te laten maken met deze interessante diergroep waar nog relatief weinig van bekend is. Hoewel er in Zoetermeer al eerder naar nachtvlieders is gekeken ontbreekt tot op de dag van vandaag een enigszins dekkend overzicht van de hier voorkomende soorten. Op dat punt vormt Zoetermeer overigens geen uitzondering, ook landelijk is het beeld nog verre van compleet. De consequentie hiervan is o.a. dat er (nog) geen officiële rode lijst van nachtvlieders beschikbaar is.

Johan Vos

Fig. 51 Nationale nachtvliedernacht in het Westerpark

Jeroen Voogd

Fig. 52 Rups sporkehoutspanner (*Philereme vetulata*)

Het was een uitgesproken warme, windstille avond en na de start om 22.30 uur werd het al gauw druk rond het laken. Toen Jeroen startte met zijn informatieve inleiding waren er ruim 30 mensen aanwezig. Jeroen verwachtte dat je op zo'n nacht zeker 100 soorten zou moeten kunnen "vangen", met die kanttekening dat het lang droog was geweest en dat dat nu weer ongunstig is voor veel nachtvlieders. Verder kondigde hij al direct aan dat het na 24.00 uur pas echt leuk zou worden. En dat was nu net het moment dat het eind van deze happening was voorzien! Een foutje in de planning dus, achteraf gezien.

Van belang is dat we ons realiseren dat het tijdstip in het jaar dat je nachtvlieders vangt bepalend is voor het soortenspectrum dat je aantreft. Voor een compleet beeld moet je dus een aantal keer per jaar vangen. Waarom sommige nachtvlieders op licht afkomen is volgens Jeroen een raadsel, wellicht zou het te maken kunnen hebben met het feit dat nachtvlieders zich oriënteren op de sterren(?!) De soorten die op licht afkomen eten niet, dit in tegenstelling tot de soorten die op de stroop afkomen. Tot op heden is er dus nog veel onbekend en wordt er met de resultaten die er al wel zijn weinig gedaan. Dat dit momenteel aan het veranderen is hebben we volgens Jeroen te danken aan een recent verschenen uitstekende nachtvliedergids^a en de opkomst van de digitale fotografie. Dat die toenemende belangstelling ook in

^a **NACHTVLIEDERS: veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten:** Waring, P.; Townsend, M. (tekst); Lewington, R. (ill.); Groenendijk, M.; Meulen, J. van der (vertaling en bewerking); Groenendijk, D. (eindredactie) (2006), Tirion Uitgevers, Baarn, 415 pagina's, ISBN 90-5210-625-8)

Zoetermeer waarneembaar is bleek wel uit het feit dat een grote groep met veldgids gewapende geïnteresseerden is gebleven tot ver na middernacht.

Jeroen Voogd

Fig. 53 *Rups wegedoornspanner* (*Philereme transversata*)

Uiteindelijk werden de 100 soorten niet gehaald en bleef de teller steken bij 66. Naast een grote groep algemeen voorkomende soorten waren er ook een 7-tal landelijk zeldzame soorten zoals zwart beertje (*Atolmis rubricollis*), zomervlinder (*Geometra papilionaria*), wegedoornspanner (*Philereme transversata*), sporkehoutspanner (*Philereme vetulata*), satijnvlinder (*Leucoma salicis*), bleke grasworteluil (*Apamea lithoxylaea*) en maanuiltje (*Cosmia pyralina*) aanwezig.

Een totaaloverzicht van de aangetroffen soorten vindt u in onderstaand als Fig. 54. De met * gemarkeerde soorten in de lijst zijn landelijk gezien zeldzame soorten, de met ** gemarkeerde soorten zijn zeldzaam en hebben duidelijk een populatie in Zoetermeer.

Wetenschappelijke naam

Atolmis rubricollis

Eilema griseola

Phragmatobia fuliginosa

Spilosoma lubricipeda

Drepana falcata

Habrosyne pyritoides

Ochropacha duplaris

Tethea ocularis

Abraxas grossulariata

Biston betularia

Cabera pusaria

Chloroclystis v-ata

Cidaria fulvata

Ectropis crepuscularia

Geometra papilionaria

Gymnoscelis rufifasciata

Hemithea aestivaria

Hydriomena furcata

Idaea aversata

Idaea dimidiata

Idaea seriata

Lomaspilis marginata

Lomographa bimaculata

Lomographa temerata

Macaria notata

Opisthagraptis luteolata

Philereme transversata

Philereme vetulata

Plyria rubiginata

Timandra comae

Nederlandse naam

zwart beertje*

glad beertje

kleine beer

witte tijger

berkeneenstaart

vuursteenvlinder

tweestip-orvlinder

peppel-orvlinder

bonte bessenvlinder

peper-en-zoutvlinder

witte grijsbandspanner

v-dwergspanner

oranje bruinbandspanner

gewone spikkelspanner

Zomervlinder*

zwartkamdwergspanner

kleine zomervlinder

variabele spanner

grijze stipspanner

vlekstipspanner

paardenbloemspanner

gerande spanner

tweevlekspanner

witte schaduwspanner

klaverblaadje

hagedoornvlinder

wegedoornspanner**

sporkehoutspanner**

blauwrandspanner

lieveling

Familie

Arctiidae / beervlinders

Arctiidae / beervlinders

Arctiidae / beervlinders

Arctiidae / beervlinders

Drepanidae / eenstaartjes

Drepanidae / eenstaartjes

Drepanidae / eenstaartjes

Drepanidae / eenstaartjes

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Geometridae / spanners

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Familie
<i>Euproctis chrysorrhoea</i>	bastaardsatijnvlinder	Lymantriidae / donsvlinders
<i>Euproctis similis</i>	donsvlinder	Lymantriidae / donsvlinders
<i>Leucoma salicis</i>	satijnvlinder**	Lymantriidae / donsvlinders
<i>Acronicta megacephala</i>	schilddrager	Noctuidae / uilen
<i>Acronicta rumicis</i>	zuringuil	Noctuidae / uilen
<i>Agrotis exclamationis</i>	gewone worteluil	Noctuidae / uilen
<i>Apamea lithoxyloae</i>	bleke grasworteluil**	Noctuidae / uilen
<i>Apamea monoglypha</i>	graswortelvlinder	Noctuidae / uilen
<i>Apamea ophiogramma</i>	moeras-grasuil	Noctuidae / uilen
<i>Apamea unanimitis</i>	rietgrasuil	Noctuidae / uilen
<i>Autographa gamma</i>	gamma-uil	Noctuidae / uilen
<i>Cosmia pyralina</i>	maanuiltje*	Noctuidae / uilen
<i>Cosmia trapezina</i>	hyena	Noctuidae / uilen
<i>Anarta trifolii</i>	spurrie-uil	Noctuidae / uilen
<i>Hoplodrina blanda</i>	egale stofuil	Noctuidae / uilen
<i>Hoplodrina octogenaria</i>	gewone stofuil	Noctuidae / uilen
<i>Mesapamea didyma</i>	weidehalmuiltje	Noctuidae / uilen
<i>Mesapamea secalis</i>	halmrupsvlinder	Noctuidae / uilen
<i>Mesoligia furuncula</i>	zandhalmuiltje	Noctuidae / uilen
<i>Noctua comes</i>	volgeling	Noctuidae / uilen
<i>Noctua fimbriata</i>	breedbandhuismoeder	Noctuidae / uilen
<i>Noctua interjecta</i>	kleine huismoeder	Noctuidae / uilen
<i>Noctua janthina</i>	kleine breedbandhuismoeder	Noctuidae / uilen
<i>Noctua pronuba</i>	huismoeder	Noctuidae / uilen
<i>Oligia latruncula</i>	donker halmuiltje	Noctuidae / uilen
<i>Apterogenum ypsilon</i>	wilgenschorsvlinder	Noctuidae / uilen
<i>Rivula sericealis</i>	stro-uiltje	Noctuidae / uilen
<i>Scoliopteryx libatrix</i>	roesje	Noctuidae / uilen
<i>Trachea atriplicis</i>	meldevlinder	Noctuidae / uilen
<i>Xestia triangulum</i>	driehoekuil	Noctuidae / uilen
<i>Earias clorana</i>	kleine groenuil	Nolidae / visstaartjes
<i>Pseudoips prasinana</i>	zilveren groenuil	Nolidae / visstaartjes
<i>Notodonta dromedarius</i>	dromedaris	Notodontidae / tandvlinders
<i>Phalera bucephala</i>	wapendrager	Notodontidae / tandvlinders
<i>Pheosia tremula</i>	brandvlerkvlinder	Notodontidae / tandvlinders
<i>Deilephila elpenor</i>	groot avondrood	Sphingidae / pijlstaarten

Fig. 54 Totaaloverzicht van de aangetroffen soorten nachtvinders in de nacht van zaterdag 9 op zondag 10 juli

16 Biodiversiteit en vleermuizen

Henk Lubberding

Peter Varkevisser

Fig. 55 overhandiging onderzoeksrapport aan wethouder Frank Speel

Op zaterdag 28 augustus organiseerde de gemeente Zoetermeer in het kader van het jaar van de biodiversiteit en de Europese Nacht van de Vleermuis een avond over vleermuizen in stadsboerderij de Balijhoeve. Na een korte introductie door Johan Vos overhandigde Garry Bakker het eindrapport van drie jaar vleermuizenonderzoek in Zoetermeer aan wethouder Frank Speel en vertelde daarna over het onderzoek. Er komen 8 soorten in Zoetermeer voor, waarvan de dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) - met een geschatte 800 exemplaren - de meest talrijke is. Ook worden regelmatig de meervleermuis (*Myotis dasycneme*), laatvlieger (*Eptesicus serotinus*), watervleermuis (*Myotis daubentonii*), rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*) en de ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*) gesignaleerd.

Ruim 50 mensen gingen daarna, gewapend met enkele batdetectoren, naar buiten op jacht naar vleermuizen. Gelukkig liepen er enige experts mee om uit te leggen wat we hoorden: inderdaad, verreweg de meeste waren dwergvleermuizen, maar ook een enkele rosse vleermuis of ruige dwergvleermuis kwamen er voor rond de Floraplas. Tussen de waarnemingen door vertelde Garry Bakker nog vele wetenswaardigheden over de waargenomen vleermuizen. Kortom een goede beurt van de gemeente Zoetermeer.

BUITEN DE VERENIGING

17 Impressie Floronexcursie Duingebied Quackjeswater

op zaterdag 24 juli

Tilly Kester

Vanuit Oude Leede reed ik met Michiel Barendse en Adrie van Heerden mee naar Rockanje. Bij station Schiedam stonden 2 dames klaar om mee te rijden. We zijn naar het parkeerterrein in de buurt van camping "Houten paardjes" gereden waar ook 2 deelnemers uit Den Haag aangekomen waren. Michiel ging kijken op het parkeerterrein van de camping en daar stond een groep van 12 mensen uit de Hoekse Waard en Westvoorne te wachten.

Adrie vertelde dat dit deel van het duingebied een voorkeurschok bevat dat net boven het Quackjeswater ligt. Het is een bosrijk binnenduingebied en delen van dit KM-hok zijn door Natuurmonumenten aangepakt. Op bepaalde plekken zijn struwelen weggehaald en op die nu ontstane open plekken staan bijzondere soorten. Omdat we met een grote groep waren, zouden we nu alleen naar de bijzondere soorten kijken. Later zal Adrie nog een keer terugkomen om de lijst compleet te maken. Maar al lopend in een vlot tempo schreef Adrie de soorten op die geroepen werden of die hij zelf zag. Ik heb toch aardig wat soorten gezien die ik niet goed kende. Vooral de zeggen en de biezten blijven lastig, maar ja met vele goede floristen om je heen, kom je een heel eind.

Het eerste stuk liepen we over een bosrijk pad, waar o.a. heggendoornzaad stond en diverse soorten struiken die ook aangestreept werden. Op de eerste open plek met een poel stond echt duizendguldenkruid, teer guichelheil, blauwe zegge, dwergzegge, rechte rus (vroeger duinrus) en

paddenrus. In de poel zaten groene (kwakende) kikkers. Al verder lopend kwamen we op een zandig stuk terecht waar buntgras, zanddoddegras, geel walstro en zandzegge stond. Een of ander groot oranje insect kwam uit het zand gekropen. Er ontstond ook nog een discussie over zandkweek, zeekweek (vroeger strandkweek) en gewone kweek. Daarna kwamen we op een andere grote open plek, waar in 2005 aan de randen bomen en struiken waren weggehaald. De groep zwermde een beetje uit elkaar. Ik plukte een knopbies; uit de reacties bleek dat dit een bijzondere soort was voor dit gebiedstype. Iemand uit Westvoorne vertelde dat knopbies juist in dit gebied steeds meer toeneemt. Op de grote open plek stond onder andere stijve ogentroost en herfstbitterling. Er stond veel blad van ruig viooltje, bloeit ook paars (in april) en komt dus na maarts viooltje in bloei. Inmiddels was ook maarts viooltje, zandviooltje en hondsviooltje gevonden.

Fig. 56 Floronexcursie

Tilly Kester

Fig. 57 Addertong

Maar de vondst van de dag voor mij en een aantal anderen was de addertong. Een aantal deelnemers ging er uitgebreid voor zitten of zelfs op de buik om foto's te kunnen nemen. Iemand vertelde als je één exemplaar vindt er meestal ook meerdere staan. Dat bleek te kloppen en we stonden er helaas soms ook bovenop. Op deze plek stond ook zeegroene zegge, tandjesgras en scherpe fijnstraal. Aan de rand van deze grote open plek hebben we onze boterhammen opgegeten.

Verder lopend zagen we onder het struweel groot heksenkruid, bloedzuring, drienerfmuur en muursla. Bij de kleine Quack, die deels droog stond, stond peterseliebraam en blauw glidkruid.

Zo rond 14.00 uur kwamen we terug bij het parkeerterrein. Een groot deel van de groep ging op huis aan. Adrie wilde nog een stuk cultuurland bekijken. We (7 mensen) hebben op een stuk tuingrond (met toestemming) waar kool stond, gekeken en zagen daar onder andere postelein. Ook de sloot achter de camping is bekeken op met name kroossoorten. Teruglopend naar de auto, zag Adrie nog een veld met hoge kruiden (ruigte) waar volgens hem ook nog wel het een en ander te vinden zou zijn. Al met al heeft hij 285 soorten gestreept. Tot slot en als afsluiting hebben we in Rockanje, inmiddels dorstig geworden van het weer, nog een terrasje gepakt. En dan is het heel leuk om de verhalen uit de dagelijkse (werk)praktijk te horen.

18 Noordnatuurnieuws, najaar 2010

Marianne Ketting

Er zijn droeviger zaken in de wereld om je druk over te maken, maar in de categorie Klein Leed, hoofdstuk 'Hoe krijg je een tuinier gek', valt beslist de tuinvijver die niet wil opklaren. En natuurlijk was het mijn eigen schuld. Want hij was helder totdat we anderhalf jaar geleden de waterlelie eruit sloopten. Dat vond ik nodig omdat die de vijver uitpilde en er geen water meer te zien was. Maar met het weghalen van de waterlelie, een grote eter, verdween het biologisch evenwicht. Voeg daarbij de onuitroeibare brasems, woelend in de modderbodem, en we hadden weer een vijver vol erwtensoep. Na de laatste winter met vier maanden

sneeuw op het ijs, was de toestand diep treurig geworden. Veel vissen en kikkers gesneuveld (niet de brasems, die overleven alles) en alle zuurstofplanten weggevreten. We hebben de lente doorgemodderd met huismiddeltjes. Speciale kalk, watervlooien uit de dierenwinkel, gevriesdroogde bacteriën. Wat er al niet te koop is in de vijverapotheek! Niet dat het wat uithaalde.

In juni was ik het zat. We besloten tot radicale actie. De hele vijver moest maar eens leeg en opgeschoond. En dan ook de vraatzuchtige wroetende vissen eruit, zodat de plantengroei op gang kon komen en de kikkervisjes, salamanders en watervlooien een kans kregen.

De pomp die we doorgaans gebruiken om water op te pompen uit de regenput werd voorzien van een filter, voor de gelegenheid geconstrueerd uit horrengaas en een oude wasmand. Dit om kikkervisjes alsmede de motor te beschermen. Het apparaat heeft een dag staan zwoegen eer de vijver zover leeg was dat we vissen konden vangen. Windes, voorntjes en brasems kregen de vrijheid in de Ruiten Aa.

Fig. 58 Een filter uit horrengaas en een oude wasmand

Fig. 59 Peter met een antieke putemmer

Marianne Ketting

Het wegwerken van de laatste bodem baggerwater kostte de meeste moeite. De pomp pakte het niet meer, dus we riepen hulp in van een buurtgenoot die als professioneel gierkelders en beerputten leegt. Maar hij waagde zijn apparatuur niet aan onze blubber. Hij leende ons wel zijn antieke putemmer en daarmee heeft Peter in het zweet zijns aanschijns het laatste beetje ellende weggewerkt. Waarbij ik me bezorgd afvroeg of hij water schepte of het zweet dat van hem afdroop. Daarna heeft hij nog een dag modder staan afgraven van de vijverbodem, inktzwarte bagger vol eikenblad, die ik vervolgens met kruiwagens vol in en om de tuin heb weggewerkt. Het was een helse klus, men moet heel wat overhebben voor een heldere en brasemloze vijver.

Toen mocht eindelijk de kraan open en er verscheen vers, schoon, helder water. Halleluja! Dit moest zo snel mogelijk voorzien worden van zuurstofplanten. Deze haalden we op bij een amateurkweker, die mij bestraffend toesprak. Niet handig, zei hij, om zo vroeg in het jaar aan je vijver te knoeien! Te koud, waterplanten nog niet aan de groei, bacteriën nog niet actief. Maar goed, hij wilde helpen. Hij verkocht ons twee emmers waterplanten, voorzien van diepgaande instructie omtrent de verzorging. Alsof het couveusekindjes waren.

We plantten het prille pootgoed uit met tedere zorg, maar het zet niet echt zoden aan de dijk, twee emmertjes in zo'n grote vijver. Binnen een week was het vijverwater weer diepgroen en ondoorzichtig.... Dus we openden de oude trukendoos maar weer. Watervlooien erin en het groener worden stopte. In de weken daarop visten we krabbenscheer, waterpest en kikkerbeet uit het kanaal, fonteinkruid en veenwortel uit de Ruiten Aa en kijk, toen begon het te werken. Eind juli begon de vijver zachtjes op te klaren. Als je goed keek en de zon scheen erop zag je stukjes bodem. Op een ochtend voorin augustus, na een hevige regenbui, keken we elkaar verbluft aan. Ineens was het water helder! Niet als kristal, meer als rookglas. En er ontkiemden plantjes op de bodem, sprietjes, veldjes waterweegbree.

Ik kon er niet genoeg van krijgen, stond verliefd in het water te turen. Er scharrelden salamanderlarfjes met franjekieuwen en draaddunne pootjes. Watertorren, kokerjuffers, libellenlarven. Wel vormde zich alweer snel een laag drab op de zandbodem. Ik kon het niet laten om dat wat weg te scheppen met een

garnalennet. In dat net kriebelde van alles dat nadere inspectie vroeg. Vanochtend trof ik er een beestje in aan dat mijn verbazing wekte. Een visje. Een heel klein, bruinig visje. Jazeker. Een jonge brasem.

19 Natuur en milieuagenda Zoetermeer

Dag	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Oktober 2010					
za	2-okt	10.00-11.30	Kijken naar vogels in de Balij	stadsboerderij De Balijhoeve	Vogelwerkgroep 3163631
zo	3-okt	13.00-16.30	Dierendag; info over dieren en demonstraties hondentrimmen en kippen kappen en meer act	stadsboerderij Het Buitenbeest	Het Buitenbeest 3520624
zo	10-okt	13.00-15.00	Kabouterpap 4-8 jaar	t Westpunt Westerpark	IVN-kids 3517324
zo	10-okt	13.00-16.00	He, het is herfst! 7-12 jaar	t Westpunt Westerpark	IVN-kids 3517324
wo	13-okt	14.00	Paddenstoelentocht in Speelbos de Balij	stadsboerderij De Balijhoeve	De Balijhoeve 3620832
do	14-okt	20.00	Lezing: IJsbergen en vogels van Antarctica	wijkpost Meerzicht	Vogelwerkgroep 3163631
za	16-okt	10.00-11.30	Najaarsruilbeurs	Gemeentekwekerij Industrieweg	Groei en Bloei 3411306
zo	17-okt	14.00	Herfst en paddenstoelen in het Buytenpark	Infobord Kraal Buytenpark	IVN 3423661
ma-vr	18-22 okt	10.30-16.00	Dagje Stadsboerderij (incl lunch), vanaf 6 jaar, vooraf aanmelden	stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 10 Het Buitenbeest 3520624
di	19 okt	10.00-16.00	Natuursprong, spelen tot je groen ziet (6-12 jaar) Inschrijven bij Stichting Mooi/VIP en bibliotheken!	Opstapplaats in de wijk	Stichting Mooi 3466119
za/zo	23/24 okt	14.00-16.00	Herfst Biologisch knutselen met natuurlijk materiaal	stadsboerderij Het Buitenbeest	Het Buitenbeest 3520624
zo	24-okt	14.00	Rondleiding In de natuurtuin	t Westpunt Westerpunt	natuurtuingroep 3310669 / 3413473
zo	24-okt	14.00-16.00	Herfst op de boerderij, egel knutselen, spin maken en herfstspelletjes	stadsboerderij De Weidemolen	De Weidemolen 3434181
za	30-okt	20.00	Nacht van de Nacht: excursie In het Westerpark	ingang Westerpark Turfberg	IVN 3423661
zo	31-okt	18.30	Halloween in Speelbos de Balij	stadsboerderij De Balijhoeve	De Balijhoeve 3620832
November 2010					
za	6-nov	10.00-11.30	Eendenzoektocht op de Zoetermeerse Plas	Lange Land /Japans restaurant	Vogelwerkgroep 3163631
za	6-nov	14.00	Workshop bollenmand beplanten, ook voor kinderen!	Aanmelden	€ 30 Groei en Bloei 3411306
za	6-nov		Natuurwerkdag	www.ivnzoetermeer.nl	IVN 3423661
zo	7-nov	13.00-16.00	Open Huis Egelopvang Zoetermeer	Egelopvang Zoetermeer	Egelopvang Zoetermeer

Dag		Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
wo	10 nov	14.00- 16.00	Vogelvoer maken, vetbollen maken, pinda's rijgen etc	stadsboerderij De Weidemolen		De Weidemolen 3434181
zo	14- nov	13.00- 16.00	Boeiende bomen	t Westpunt Westerpark		IVN-kids 3517324
do	18- nov	20.00	Lezing over mossen (door IVN)	bovenzaal wijkpost Meerzicht	€ 2,50	Groei en Bloei 3411306
zo	21- nov	14.00	Gezinswandeling in het Balijbos	stadsboerderij De Balijhoeve		IVN 3423661
zo	21- nov	14.00- 16.00	Kaboutermiddag; eetbare paddenstoel maken, kabouterpannenkoeken bakken, kabouterverkiezing	stadsboerderij De Weidemolen		De Weidemolen 3434181
zo	21- nov		Start sprookjesboerderij t/m 23 jan 2011, elke dag sprookjesspeurtocht langs sprookjesfiguren	stadsboerderij De Weidemolen		De Weidemolen 3434181
wo	24- nov	14.00- 15.00	Knutselactiviteit	stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
no v			Onthulling informatiebord Stadsvogelcampagne	De Weidemolen		De Weidemolen 3434181
no v			Koeienscheerfeest, zie krantenbericht	Het Buitenbeest		Het Buitenbeest 3520624
December 2010						
wo	1-dec	14.00- 15.00	Knutselactiviteit	stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
do	9-dec	20.00	Lezing gedragsonderzoek Koolmees	wijkpost Meerzicht		Vogelwerkgroep 3163631
za	11- dec	10.00	Kerstwerkplaats	Gemeentekwekerij Industrieweg	€ 10	Groei en Bloei 3411306
zo	12- dec	13.00- 16.00	Winter wonderwereld	www.ivnzoetermeer .nl		IVN-kids 3517324
zo	12- dec	14.00- 15.00	Kerstversiering maken	stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
wo	15- dec	14.00- 15.00	Kerstversiering maken	stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
do	16- dec	20.00	Workshop Kerstversiering maken	bovenzaal wijkpost Meerzicht	€ 33,50	Groei en Bloei 3411306
za/ zo	18/19 dec	14.00- 16.30	Biologisch kerststukjes maken	stadsboerderij Het Buitenbeest		Het Buitenbeest 3520624
zo	19- dec	14.00	Mossen in het Stadshart en Dorp	monument Wilhelminapark		IVN 3423661
zo	19- dec	15.00- 17.50	Lichtjesfeest, lampionoptocht, kampvuur, broodjes bakken, kaars maken en meer	stadsboerderij De Weidemolen		De Weidemolen 3434181
ma -vr	20-31 dec	10.30- 16.00	Dagje Stadsboerderij (incl lunch), vanaf 6 jaar, vooraf aankomen	stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 10	Het Buitenbeest 3520624
di- do	21/22/ 23 dec	14.00- 16.30	Biologisch kerststukjes maken	stadsboerderij Het Buitenbeest		Het Buitenbeest 3520624
W o	29- dec	14.00- 16.00	Sprookjesknutsel maken	stadsboerderij De Weidemolen		De Weidemolen 3434181

Dag	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
 gemeente Zoetermeer				 Natuurlijk Zoetermeer www.zoetermeer.nl/natuur&milieu	
Coördinatie: team Natuur- en Milieueducatie Zoetermeer. Internet: www.zoetermeer.nl Deze agenda komt 4x per jaar uit. Opgave van excursies voor het 1e kwartaal 2010 vóór 15 december 2010 bij NME-team, telefoon 346 96 62 E-mail: M.J.Kester@zoetermeer.nl ; nmezoetermeer@zoetermeer.nl					

Webadressen

Bomen overleven

www.bomenoverleven.nl

Gemeente Zoetermeer

www.zoetermeer.nl/natuur&milieu

Groei en Bloei

www.zoetermeer.groei.nl

IVN

www.ivnzoetermeer.nl

KNNV

www.knnv.nl/zoetermeer

Stadsboerderij Het Buitenbeest

www.hetbuitenbeest.com/

Stadsboerderij De Balijhoeve

www.debalijhoeve.nl/

Vogelwerkgroep

<http://www.vwgzoetermeer.nl/>

Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT

Johan Vos (023-5280231)

johan@vosdenhartog.demon.nl

Taeke M. de Jong (079-3516599)

Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

Email T.M.deJong@tudelft.nl

Inleverdatum decembern timer: voor 20 dec. 2010.
 Handgeschreven tekst een maand vóór deze datum
 inleveren.

Bestuur

Annet de Jong (voorzitter) 079-3422924

Tilly Kester (plv. voorzitter) 079-3412605

Lodewijk van Duuren (secretaris) 079-3214149

Hans Bieze (penningmeester) 079-3421351

Auteurs in 2010

Hendrik Baas

Arno van Berge

Henegouwen

Anke de Bruijn

Armand Doornweerd

Lodewijk van Duuren

Adri de Groot

Fred Janssen

Annet de Jong

Sinie de Jonge

Tilly Kester

Marianne Ketting

Wim de liefde

Henk Lubberding

Winfried van

Meerendonk

Joop Mourik

Joke de Ridder

Fred Reeder

Anke Smits

Nel Sonneveld

Johan Vos

Agatha M.Windig-Meekel

Ik wil ook lid worden

van de KNNV + afdeling Zoetermeer

O > als lid á € 32,50 per jaar

O > als huisgenootlid á € 27,50 per jaar

deze leden ontvangen dit blad, het landelijke
 KNNV-blad Natura, korting op de KNNV-uitgaven
 en het recht op deelname aan KNNV-kampen

naam

.....

adres

.....

postcode

.....

telefoon

.....

Email

.....

handtekening

.....

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer, T.M.deJong@tudelft.nl of naar
 Johan Vos johan@vosdenhartog.demon.nl

Index

Vet betekent auteur

Cursief betekent afbeelding

Abraxas grossulariata 25
 Acronicta megacephala..... 26
 Acronicta rumicis 26
 addertong 28
Addertong..... 28
 Agrostis stolonifera..... 4
 Agrotis exclamationis 26
 akkerdistel 7, 8, 9
amerikaanse rivierkreeft..... 17
 Amerikaanse rivierkreeft 17
 Anarta trifolii 26
 Andeweg, Remco... 12, 13, 14
 Andeweg, Remko..... 9
 Anisantha sterilis 4
 Anthoxanthum odoratum..... 4
 Apamea lithoxylaea..... 25, 26
 Apamea monoglypha 26
 Apamea ophiogramma..... 26
 Apamea unanimitis 26
 Apis mellifera..... 18
 Apterogenum ypsilon..... 26
 atalanta 22
 Atolmis rubricollis 25
 Autographa gamma..... 26
 Bakker, Garry 27
 Balijhoeve..... 27
 Barendse, Michiel..... 27
 bastaardsatijnvlinder 26
 beemdlanbloem..... 4
 Begraafplaats aan de Hoflaan
 5
 behaarde boterbloem 10
Berge Henegouwen, Arno
van..... 18
 berkeleenstaart 25
 bessenbandzwever 17
 biezen 27
 bij 18
 bijenorchis 6
 bijvoet 6
 Biston betularia 25
 blaartrekkende boterbloem .. 6
 blauw glidkruid 28
blauwborst..... 15, 16
 blauwe reiger..... 16
 blauwe zegge 27
 blauwrandspanner..... 25
 bleekgele droogbloem..... 7
 bleke grasworteluil 25, 26
 blinde bij 19
 bloedzuring..... 28
 blokhoofdvesp 16
boerenzwaluw 17
 bolletjesraket 11, 12
 bontbekplevieren..... 16

bonte bessenvlinder 25
 boomblauwtje 22
Boomblauwtje 23
 bosaardbei 6
 bosandoorn..... 7
 brandnetel..... 7, 20
 brandvlervlinder 26
 brasem..... 28, 29, 30
 brede wespenorchis 6, 7
 breedbandhuismoeder..... 26
 Bromus hordeaceus subsp.
 hordeaceus 4
 Bromus racemosus..... 4
 bualkroos 7, 9
 buntgras..... 28
 Buytenpark 12, 22
 Buytenwegh..... 15
 C4-planten 9
 Cabera pusaria 25
 canadese fijnstraal..... 10, 13
 Carduus 7
 centrumgebied..... 15
 Chloroclystis v-ata 25
 Cidaria fulvata..... 25
 Cirsium..... 7
 Conyza bilbaoana..... 13
 Conyza bonariensis 13
 Conyza canadensis 13
 Conyza sumatrensis 10, 13
 Cosmia pyralina 25, 26
 Cosmia trapezina..... 26
 Crocothemis erythraea 21
 Cynosurus cristatus 4
 daas 19
 Dactylus glomerata..... 4
 dagpauwoog 22
 De Leyens 22
 Denters, Ton 11, 13
 dichtbloemige kruidkers 10, 15
 distel 7
 distelvlinder 22
 donker halmuiltje 26
 donsvlinder 26
 Drepana falcataria 25
 driehoekuil 26
 drienerfmuur 28
 dromedaris..... 26
Dugesia 19
 duinrus 27
 duizendblad 6
 dwergvleermuis 27
 dwergzegge 27
 echt duizendguldenkruid 27
 echte kamille 6
Ectemnius continuus 16

Ectropis crepuscularia..... 25
 egale stofuil 26
 egelantier 5
 Eilema griseola 25
 engels raaigras 4, 5
 Eptesicus serotinus..... 27
 Eristalis sp..... 19
 Erucastum gallicum 11
 Euproctis chrysorrhoea 26
 Euproctis similis 26
 Festuca arundinacea 4
 Festuca pratensis..... 4
 Festuca rubra..... 4
 fijnstraalschema 13, 14
 fioningras 4
 Floraplas 27
 fonteinkruid 29
 fontijnkruid..... 12
 fuut 6
 gamma-uil 22, 26
 ganzenbloem 6
 ganzenvoet 9
 gedoond hoornblad..... 7
 geel walstro 28
 geelrode naalbaar 9, 10
 gehakelde aurelia 22
 gehoornde klaverzuring 9
 geknikte vossenstaart 5
 gele lis 6
 gele plomp 5, 21
 Geometra papilionaria..... 25
 gerande spanner..... 25
 Geranium purpureum..... 12
 Geranium robertianum 12
 Gerrit Achterberghove..... 15
 gestreepte witbol..... 4
 gevlamde fijnstraal 13
 gewone brunel 6, 7
 gewone klit 7
 gewone kweek 28
 gewone margriet 6
 gewone spikkelspanner 25
 gewone stofuil 26
 gewone worteluil 26
 gewoon langbaardgras 4
 gewoon nagelkruid 7
 gierzwaluw 17
 glad beertje 25
 glad walstro 6
 glanshaver 5
 Glyceria maxima 4
 Goudse Hout 21
graafvesp 16
 graswortelvlinder..... 26
 greppelrus 7

grijze stipspanner	25
groene kikker	28
groene naaldaar	9, 10
groenpootruiter	16
grof hoornblad	8
groot avondrood	26
groot heksenkruid	7, 28
groot koolwitje	22
Groot, Adri de	15
grote brandnetel	6
grote egelskop	9
grote gele kwikstaart	20
grote kattenstaart	6
grote keizerlibel	21
grote lisdodde	8
grote roodoogjuffer	21
<i>grote roodoogjuffer habitat</i>	21
grote vossenstaart	5
guldenroede	7
<i>Gymnoscelis rufifasciata</i>	25
haagwinde	6
haarfontijnkruid	12
<i>Habrosyne pyritoides</i>	25
hagedoornvlinder	25
halmrupsvlinder	26
halsbandparkiet	6
hanenpoot	9
harig knopkruid	9, 10
harig vingergras	9
harig wilgenroosje	6, 8
harige ratelaar	6, 9
heen	5, 8
Heerden, Adrie van	27
heggendoornzaad	27
<i>Hemithea aestivaria</i>	25
herfstbitterling	28
<i>hertsmunt</i>	8, 9
<i>Himacerus apterus</i>	17
Hoflaan	5
hoge cyperzegge	8
hoge fijnstraal	10, 13
<i>Holcus lanatus</i>	4
hondsviooltje	28
<i>Hoplodrina blanda</i>	26
horzel	19
huismoeder	26
huismus	20
huisspitsmuis	23
huiszwaluw	17
<i>Hydriomena furcata</i>	25
hyena	26
lbsenzijde	22
<i>Idaea aversata</i>	25
<i>Idaea dimidiata</i>	25
<i>Idaea seriata</i>	25
ijle dravik	4, 5
italiaanse populier	5
jacobskruid	6, 8
kaal knopkruid	9, 10
kaal vingergras	9

kalmoes	5, 9
kamgras	4
kat	23
kattenstaart	9
kauw	18
kemphaan	16, 17
Kester, Tilly	8, 12, 27
Ketting, Marianne	28
kikkerbeet	29
klaverblaadje	25
klein fonteinkruid	12
<i>klein fontijnkruid</i>	12
klein hoefblad	6
klein koolwitje	22
klein kroos	7
klein robertskruid	12
kleine beer	25
kleine breedbandhuismoeder	26
kleine groenuil	26
kleine huismoeder	26
kleine karekiet	8
kleine lisdodde	8
kleine majer	9
kleine plevier	15
Kleine Quack	28
kleine vos	22, 23
<i>kleine watereppe</i>	8, 9
kleine zomervlinder	25
kneu	17
knopkruid	6, 9
knopbies	28
knuppelpad	8
<i>koe</i>	17
kokerjuffer	29
konijn	16
<i>Konijn</i>	16
kool	28
krabbenscheer	29
kropaar	4, 5
kruldistel	7
kustsprinkhaan	16
kweek	5
laatvlieger	27
lantaarntje	21
lavendel	22
<i>Lepidium densiflorum</i>	15
<i>Leucoma salicis</i>	25, 26
Leyens	22
libelle	29
liesgras	4
lieveling	25
<i>Lolium perenne</i>	4
<i>Lomaspilis marginata</i>	25
<i>Lomographa bimaculata</i>	25
<i>Lomographa temerata</i>	25
look-zonder-look	6
Lubberding, Henk	27
maanuiltje	25, 26
maarts viooltje	28

<i>Macaria notata</i>	25
mannetjesvaren	7
<i>Marchantia cf polymorpha</i> ..	19
mattenbies	8
Medeaschouw	11
Meerendonk, Winfried van	20, 23
Meerpolder	8, 9
meervleermuis	27
mees	20
meldevlinder	26
merel	18
<i>Mesapamea didyma</i>	26
<i>Mesapamea secalis</i>	26
<i>Mesoligia furuncula</i>	26
middelste teunisbloem	6
moerasandoorn	7
moeras-grasuil	26
moerasspirea	6, 8
moerasvergeetmij-niet-je	8
<i>Motacilla cinerea</i>	20
Mourik, Joop	3, 12
muntvlinder	22
Museon	20
muskuskaasjeskruid	6
muursla	28
muurvaren	10
<i>Myotis dasycneme</i>	27
<i>Myotis daubentonii</i>	27
Nacht van de Vleermuis	27
nachtvlinders	24
<i>Noctua comes</i>	26
<i>Noctua fimbriata</i>	26
<i>Noctua interjecta</i>	26
<i>Noctua janthina</i>	26
<i>Noctua pronuba</i>	26
Noord-Aa	17
<i>Nyctalus noctula</i>	27
<i>Ochropacha duplaris</i>	25
oeverlibel	21
oeverzegge	5
oeverzwaluw	17
<i>Oligia latruncula</i>	26
Oosterheem	12
<i>Opisthograptis luteolata</i>	25
oranje bruinbandspanner ...	25
paardenbloem	20
paardenbloemspanner	25
paddenrus	28
parapluitjesmos	19
pastinaak	6
<i>patrijs</i>	18
peen	6, 9
penningkruid	7
peper-en-zoutvlinder	25
peppel-orvlinder	25
peterseliebraam	28
<i>Phalaris arundinacea</i>	4
<i>Phaneroptera falcata</i>	22
<i>Philereme transversata</i>	25

Philereme vetulata 24, 25
Phleum pratense subsp.
 pratense 4
Phragmatobia fuliginosa 25
Phragmites australis 4
Pipistrellus nathusii 27
Pipistrellus pipistrellus 27
pitrus 6
platte rus 7
platworm 19
Plyria rubiginata 25
Poa pratensis 4
Poa trivialis 4
Polycelis cf tenuis 19
postelein 28
Potamogeton berchtoldii 12
Potamogeton trichoides 12
Prielenbos 16, 17, 21
puntkroos 9
puntwederik 17, 18
pyjamazweefvlieg 17
Quack 28
Quackjeswater 27
Rapistrum rugosum 11
rechte rus 27
reiger 15, 16
Reseda alba 11
Reseda luteola 12
reukgras 4
rhizoiden 19
Ridder, Joke de 6
riet 4, 8
rietgras 4, 5
rietgrasuil 26
rietorchis 6
rietzwenkgras 4, 5
ringelwikke 6
ringsloot 9
Rivula sericealis 26
robertskruid 12
Rockanje 27
rode Amerikaanse rivierkreeft
 17
rode Amerikaanse rivierkreeft
 17
rode waterereprijs 6
Roeleveenseweg 5
roesje 26
rood zwenkgras 4
roodborst 20
roofwants 17
rosse vleermuis 27
ruig viooltje 28
ruige dwergvleermuis 27
ruige fijnstraal 13
ruige zegge 9
Ruiten Aa 29
ruw beemdgras 4, 5
salamander 29
salamanderl 29

satijnvlinder 25, 26
schedefonteinkruid 9
scherpe fijnstraal 28
schijnraket 11
schilddrager 26
Scoliopteryx libatrix 26
selderij 9
Shawzijde 11
sikkelsprinkhaan 22
slangenkruid 6
smalbladig fonteynkruid 12
smalle waterpest 9
smalle wikke 6
snavelvlieg 17
Snowworld 12
Sonneveld, Nel 11
spaanse dravik 9
Speel, Frank 27
speerdistel 6, 7
Spilosoma lubricipeda 20, 25
spokehoutspanner 24, 25
spreeuw 18
spurrie-uil 26
station Zoetermeer 11
steenbreekvaren 10
steenkruidders 15
sterrenkroos 7
stijve ogentroost 28
stijve waterranonkel 5, 8
stippelmot 8, 9
strandkweek 28
stro-uiltje 26
Sturnus vulgaris 18
tandjesgras 28
teer guichelheil 27
Tethea ocularis 25
Timandra comae 25
timoteegras 4, 5
tijtjaf 23
Trachea atriplicis 26
troedravik 4
trosgierst 9
Tuylpark 6
tweetip-orvlinder 25
tweetlekspanner 25
valse voszegge 6
Van Tuylpark 6
variabele spanner 25
variabele waterjuffer 21
v-dwergspanner 25
vederdistel 7
veelwortelig kroos 7
veenwortel 29
veldbeemdgras 4
vergeten wikke 10
Vicia sativa subsp. *segetalis*
 10
vingerhelmbloem 6
vleermuis 27
vlekstipspanner 25

vlieg 18, 19
vliegendor 16
Vlinderstichting 22
vlinderstruik 22
voederwikke 10
volgeling 26
Voogd, Jeroen 24
voorn 29
Vos, Johan 3, 5, 9, 11, 22, 24,
 27
vroege glazenmaker 21
Vulpia myuros 4
vuurlibel 21
vuurlibel habitat 21
vuursteenvlinder 25
VVR 11
walstro 6
wapendrager 26
waterlelie 21, 28
watermunt 7, 8
waterpest 29
waterranonkel 5
watertor 29
watervleermuis 27
watervlo 29
waterweegbree 29
Weeda, Eddy 9
wegedoornspanner 25
weidehalmuiltje 26
welriekende agrimonie 7
wesp 19
Westerpark 4, 24, 26
wikke 5
wilde marjolein 7
wilgenschorsvlinder 26
winde 29
Windig, Willem 6
Windig-Meekel, Agatha M. 5
witgat 16
witte grijsbandspanner 25
witte reseda 11
witte schaduwspanner 25
witte tijger 20, 25
wouw 12
wulp 17
Xestia triangulum 26
zachte dravik 4, 5
zanddoddegras 28
zandhalmuiltje 26
zandkweek 28
zandviooltje 28
zandzegge 28
zeegroene zegge 28
zeekweek 28
zeggen 27
Zegwaardseweg 22
zilveren groenuil 26
Zoeterhage 11
zomervlinder 25
zomprus 7

zuringuil 26
zwaluw..... 17
zwanenbloem 5

zwart beertje 25
zwarte bleschappen..... 8
zwarte ruiter 16

zwarte zegge..... 7
Zwarte, Niels de 22
zwartkamdwergspanner..... 25